

Metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i myndighedssagsbehandling

Vidensindsamling under Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv

*Metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i myndighedssagsbehandling
– Vidensindsamling under Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv*

© VIVE og forfatterne, 2023

e-ISBN: 978-87-7582-173-0

Modelfoto: Mathilde Bech/VIVE

Projekt: 302260

Finansiering: Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Børn og unge med autisme og ADHD kan have behov for særlige indsatser og støtte i både skole og hjem for at trives og udvikle sig. Som et led i bestræbelserne på at opnå den bedst mulige støtte til børnene skal børnene inddrages med egne perspektiver og ønsker i sagsbehandlingen. Inddragelse af børn med autisme og ADHD kan være udfordrende at praktisere, fordi børnene ofte har anderledes måder at opfatte, erfare og kommunikere på. Fagprofessionelle efterspørger viden om, hvilke metoder, greb eller tilgange der findes til at inddrage den særlige målgruppe i sagsbehandlingen.

Denne vidensindsamling samler viden om metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandlingen. Vidensindsamlingen er baseret på en litteraturgennemgang af danske og internationale undersøgelser publiceret inden for de seneste 10 år. Vidensindsamlingen har været i eksternt og internt review, og vi takker reviewerne for deres gode og konstruktive kommentarer. Ligeledes takker vi fagspecialister og forskere, som VIVE har rakt ud efter, og som har bidraget til udfoldelse af vidensindsamlingens fokus og givet forslag til mulig litteratur til vidensindsamlingen. Vidensindsamlingen er tilrettelagt og udarbejdet under Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv, som er et samarbejde mellem VIVE, Social- og Boligstyrelsen og Børns Vilkår. Som led i centerets arbejde bidrager VIVE særligt ved at samle og formidle eksisterende viden om udsatte børn og familiers liv. Senioranalytiker Pernille Skovbo Rasmussen har været projektleder for vidensindsamlingen og har sammen med chefanalytiker Anne Marie Villumsen stået for udarbejdelse af rapporten. Praktikant Caroline Vesth Rossen har bistået med screening af litteratur samt bidraget til analyse og referater af udvalgte inkluderede studier. Litteratursøgningen er gennemført af informationsspecialist Kirsten Birkefoss. Vidensindsamlingen er finansieret af Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv.

Carsten Strømbæk Pedersen

Forsknings- og analysechef for VIVE Børn og Uddannelse

Indholdsfortegnelse

Hovedresultater	6
-----------------	---

1	Indledning	9
1.1	Undersøgelsesspørgsmål	10
1.2	Læsevejledning	11

2	Inddragelse af børn med autisme og ADHD	13
2.1	Teoretisk forståelse af inddragelse	13
2.2	Børn og unge med autisme og ADHD	16
2.3	Målgruppens behov for sagsbehandling	19
2.4	Målgruppen og inddragelse af denne	20
2.5	Metoder til at inddrage målgruppen	21

3	Vidensindsamlingens metodegrundlag	23
3.1	Vidensindsamlingens fund	24
3.2	Analysetilgang	26
3.3	Litteratur om autisme og ADHD eller begge dele	29

4	Fund fra vidensindsamlingen: organisering, rammer og ressourcer	31
4.1	Organisering, ressourcer og helhedssyn (skab rum for barnets inddragelse)	31
4.2	Viden om autisme, ADHD og det enkelte barn er afgørende (at blive vidende tilhørere)	34
4.3	Skærpet blik for barnets egen problemforståelse (tilhørere som giver indflydelse)	36
4.4	Behov for at styrke børn og unges indflydelse	38

5	Fund fra vidensindsamlingen: samarbejdet med og inddragelse af barnet	40
---	---	----

5.1	Forberedelse og forventningsafstemning med barnet (skab rum for barnets stemme)	40
5.2	Opbyg relation, tryghed og tillid i dialogen (muliggør barnets stemme)	42
5.3	Udarbejd et kommunikationskompas, der følger barnet (at skabe rum – og mulighed - for barnets stemme)	45
5.4	Samtale med barnet eller den unge uden sprog (at skabe rum for og muliggør barnets stemme)	49
5.5	Visuelle og computerbaserede metodiske tilgange (at muliggøre barnets stemme)	53
<hr/>		
6	Konklusion	64
<hr/>		
	Litteratur	68
<hr/>		
	Bilag 1 Litteratursøgning og screening	75
<hr/>		
	Bilag 2 Søgekriterier i den systematiske litteratursøgning	77
<hr/>		
	Bilag 3 Screeningskriterier i litteraturgennemgang	80

Hovedresultater

Denne vidensindsamling har til formål at indsamle og formidle viden om metoder til at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i myndighedssagsbehandlingen. Vidensindsamlingen er baseret på 16 inkluderede studier fra perioden 2011-2022 – lidt under halvdelen af disse er fra Danmark og de øvrige nordiske lande, mens de resterende studier er fra England og USA. Studierne er af varierende kvalitet og viser, at vi, både i en dansk og international kontekst, mangler metoder og viden om metoder til at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i myndighedssagsbehandlingen.

Styrket inddragelse kan gavne børnenes trivsel og udvikling

I litteraturen findes der flere bidrag og metodiske greb samt inspiration at hente til at inddrage børn og unge med autisme eller ADHD i sagsbehandlingen. Der findes dog ingen samlede metoder, som entydigt er virksomme i alle tilfælde på tværs af målgruppen. Der ligger således et arbejde i, hver gang et barn med autisme eller ADHD skal inddrages i sagsbehandlingen, at vurdere, hvordan forskellige bidrag og metodiske greb sættes i spil i det enkelte tilfælde.

Arbejdet handler både om **planlægningen og organiseringen** omkring at skabe rammer og rum, der muliggør inddragelse, og det handler om at oparbejde **kvalifikationer hos socialrådgivere**, som kan sættes i spil i selve samarbejdet med barnet for at opnå inddragelse. Endelig handler det om metodiske greb i **selve mødet med barnet**, hvor barnets stemme skal komme til udtryk. Særligt når målet er inddragelse i form af frembringelse og anvendelse af barnets perspektiv og ikke blot voksnes blikke på barnets bedste.

Det kan opleves ressourcekrævende at udøve reel inddragelse med børn, der har anderledes kommunikationsbehov og udfordringer med sociale samspil. Der kan ligge et arbejde i at skabe motivation hos barnet for inddragelse i sagsbehandling frem for at blive repræsenteret ved voksne omkring sig. Motivationen for dette inddragelsesarbejde skal ses i lyset af, at børnene ikke kun har ret til, men oftest også ønsker om, at blive inddraget med egne perspektiver. Inddragelse bevirker, at børn styrkes gennem det at få en stemme og indflydelse på eget liv. Herudover skærpes de voksnes blikke på barnets perspektiv, således at den hjælp, barnet tilbydes, understøtter barnets trivsel og hverdagsliv, fordi den også tager udgangspunkt i barnets eget perspektiv. Endelig kan inddragelse af barnet potentielt skabe motivation hos barnet til reelt at deltage og kunne se mening i den hjælp, man gerne vil tilbyde.

Inddragelse af børn med autisme og ADHD i myndighedssagsbehandling

Vidensindsamlingen finder litteratur, som belyser forskellige delområder i forhold til processen med at inddrage denne gruppe børn og unge i sagsbehandlingen:

- **Organisering, prioritering og ressourcer**, som muliggør inddragelse af børn med autisme og ADHD
- **Forberedelse og konkrete metoder i samarbejdet med barnet**, hvor inddragelsen af barnets perspektiv skal finde sted gennem kommunikation med barnet.

Organisering, prioritering og ressourcer

Organiseringen omkring socialrådgivernes arbejde med børnegruppen har betydning for, i hvor høj grad børneinddragelse lykkes. Følgende kan understøtte socialrådgivernes muligheder, rammer og forudsætninger for inddragelse af børn med autisme og ADHD:

1. Vidensdeling og informationsudveksling på tværs af fagprofessionelle for at understøtte inddragelse af børneperspektivet i alles praksis.
2. Fælles koordinering omkring støtte og indsatser for barnet, som sikrer, at fagpersoner omkring barnet deler et helhedssyn på barnet, som også afspejler barnets eget perspektiv.
3. Prioritering af ressourcer til at oparbejde viden om autisme og ADHD, herunder godt kendskab til de udfordringer og ressourcer, som autisme og ADHD kan medføre. Godt kendskab til barnets individuelle måder at kommunikere på, barnets kognitive evner, sociale interaktionsformer og sanseopfattelser mv., som kan have betydning for måden, barnet skal inddrages på. Kort sagt viden om, hvordan autisme eller ADHD påvirker det konkrete barn og det konkrete barns hverdagsliv.

Forberedelse og konkrete metoder i samarbejdet med barnet

Følgende kan understøtte socialrådgivernes muligheder for at opnå et godt samarbejde med barnet om inddragelse af barnets perspektiv:

- **Forberedelse og forventningsafstemning** med barnet, herunder at have en dagsorden, som ikke er for lang, og hvor der er plads til barnet, ligesom der bør tages højde for eventuel sansesensitivitet (lyde og lugte bl.a.) og sikres forventningsafstemning om, hvor, hvornår, hvor lang tid og med hvem samtalen skal foregå og med hvilket formål.

- **Opbygge en åben og tillidsfuld samtale og relation**, som muliggør frembringelse af barnets perspektiv. Det kan være anderledes greb, der skal i spil, når der skal opbygges relation med et barn med autisme eller ADHD – typiske tilgange som smalltalk, øjenkontakt eller en venlig hånd på skulderen kan være meget forstyrrende for barnet. Vær nysgerrigt undersøgende på barnets præferencer for interaktion, og lad barnet erfare, at deling af eget perspektiv anvendes på en måde, som er gavnlige og ønskværdig for barnet.
- **Udvikl sammen med barnet et 'kommunikationskompas'**, som følger barnet og forklarer, hvorledes barnets foretrukne kommunikationsveje ser ud, hvilke ressourcer, ønsker og behov barnet har, og hvordan barnet foretrækker at blive mødt. Dette er en meget stor hjælp for både barn, forældre og fagprofessionelle, når der er skift i fagprofessionelle, herunder myndighedssocialrådgiveren.
- **Anvend visuelle eller digitalt baserede metoder** i interaktionen med barnet, særligt barnet uden verbalt sprog eller med begrænsede verbale sprog- og kommunikationsfærdigheder.

Rapporten præsenterer forskellige konkrete metoder til at tilvejebringe børns perspektiver: PECS, Makaton, Diamond Rank Sorting, Talking Mats, Your Voice Your Choice, The Mosaic Approach samt tegneteknikker og In My Shoes. Metoderne kan ikke nødvendigvis overføres direkte en til en, men der kan hentes inspiration både til fremgangsmåde og forskellige visuelle greb samt måder at strukturere samtaler og møder med børn med autisme og ADHD.

De visuelle og digitalt baserede metoder er ofte udviklet med andre målgrupper af børn end børn med autisme og ADHD, fx børn med talehandicap eller andre funktionsnedsættelser, og på andre fagområder end i sagsbehandlings-sammenhæng, fx skolesammenhæng. Således er ingen af metoderne konkret udviklet med inddragelse i sagsbehandling for øje og vil således kræve et 'oversættelsesarbejde', når det tages i anvendelse. Socialrådgiverens møder med barnet er ofte tidsbegrænsede og sjældnere forekomne, end det er tilfældet for fx skolelæreren eller pædagogen, der dagligt er sammen med barnet. Metoderne findes ikke i alle tilfælde på dansk og er overvejende mere sparsomt afprøvede med den konkrete målgruppe af børn med autisme og ADHD og i danske sammenhænge. Ikke desto mindre kan der være grundlag for idéudvikling på baggrund af de mange eksisterende visuelle og digitalt baserede metoder.

1 Indledning

Denne rapport har til formål at beskrive resultaterne af en vidensindsamling om eksisterende viden, hvad angår metoder til at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i myndighedssagsbehandling.

Baggrunden for vidensindsamlingen er, at der aktuelt efterspørges viden i praksis og om metoder og tilgange til at inddrage specifikt børn og unge med autisme og ADHD eller tilsvarende udviklings- og opmærksomhedsforstyrrelser. Det viser bl.a. en undersøgelse, som VIVE gennemførte i 2021 om samarbejdsudfordringer på børnehandicapområdet (Luckow et al., 2021), hvor socialrådgivere udtrykte udfordringer med at inddrage børn med autisme og andre kommunikative samt sproglige vanskeligheder i deres sagsbehandling. I en anden undersøgelse, som VIVE gennemførte i 2019 (Iversen et al., 2019), angav 63 pct. af landets kommuner meget store eller ret store udfordringer i arbejdet med børn med autisme og ADHD (Iversen et al., 2019: s. 45). Samtidig viste evalueringen af projektet 'Bedre Børneinddragelse' fra 2018, som afprøvede indsatser til at styrke børns inddragelse i den kommunale sagsbehandling på det specialiserede børne- og ungeområde, at kommunerne efterspurgte mere konkrete metoder til inddragelse af børn og unge i handleplansarbejdet og på handicapområdet (Kloppenborg et al., 2018).

Aktuelt håndteres inddragelse af denne børne- og ungegruppe med autisme og ADHD meget forskelligt på tværs af forskellige kommuner og individuelle socialrådgivere. Dette sker bl.a., fordi kommuner har forskellige størrelser, økonomi, organisering og prioriteringer, men også fordi der ikke umiddelbart findes udbredt dansk litteratur om brugbare metoder til at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i sagsbehandlingen, som socialrådgiverne¹ kan læne sig op ad. Således kan der være god grund til at bidrage med konkret viden om metoder eller tilgange til socialrådgivernes praksis i relation til inddragelse af specifikt børn og unge med autisme og ADHD. I vidensindsamlingen har det således været et formål at samle eksisterende viden, særligt fra international litteratur, men også dansk udgivet viden, i håbet om at finde inspiration, da den aktuelle udbredte viden på området umiddelbart fremstår relativt sparsom.

Rapporten er særligt målrettet socialrådgivere og tilsvarende fagprofessionelle på børne- og ungeområdet, samt ledelse omkring disse faggrupper, som arbejder med sagsbehandling omkring børn og unge med autisme, ADHD eller

¹ Rapporten igennem anvender vi betegnelsen socialrådgiver om de rådgivere, der samarbejder med børn og deres familier om sagsbehandling omkring barnet. I andre sammenhænge benævnes faggruppen sagsbehandlere. Når vi her anvender betegnelsen socialrådgiver, hænger det sammen med, dels at mange i den pågældende funktion er uddannede socialrådgivere, dels at funktionen indebærer mere og andet end sagsbehandling, bl.a. rådgivning og vejledning til barn og familie.

tilsvarende udviklings- og opmærksomhedsforstyrrelser. Ved at styrke kommuner og fagprofessionelles viden om metoder til at inddrage denne specifikke målgruppe kan børneinddragelse på dette område potentielt forbedres til gavn for børnene og deres familier.

1.1 Undersøgelsesspørgsmål

Vidensindsamlingen har taget afsæt i følgende undersøgelsesspørgsmål:

- Hvilke metoder findes der, nationalt og internationalt, til at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i sagsbehandling?
- Hvordan er eksisterende metoder virksomme til at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i sagsbehandling?
- Kan der på baggrund af den eksisterende viden udledes anbefalinger til praksis i arbejdet med at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i sagsbehandling?

Ud fra den hypotese, at der (endnu) ikke findes mange udbredte og meget velafprøvede metoder målrettet socialrådgiveres myndighedsarbejde med gruppen af børn og unge med autisme og ADHD, har vi sekundært ladet følgende undersøgelsesspørgsmål være styrende for vidensindsamlingen:

- Såfremt der ikke findes velafprøvede konkrete metoder til inddragelse af målgruppen i sagsbehandling, kan der så i stedet, på baggrund af den eksisterende viden, identificeres elementer fra metoder eller tilgange fra andre fagområder eller målrettet andre lignende børnegrupper, som fremstår virksomme i arbejdet med at inddrage målgruppen i sagsbehandlingen?

Vidensindsamlingen er igangsat i regi af Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv. I samme regi udarbejdes aktuelt en række øvrige vidensindsamlinger om forældreinddragelse i myndighedssagsbehandling (Villumsen & Strandby, 2023, under udgivelse), ligesom der tidligere, i 2022 er udarbejdet en vidensindsamling om inddragelse af børn og unge generelt i myndigheds-sagsbehandling på børne- og ungeområdet (Bengtsson & Henze-Pedersen, 2022). Derudover har Social- og Boligstyrelsen for nylig udviklet et inspirationsmateriale til kommunerne om inddragelse af børn med autisme i sagsbehandlingen på baggrund af praksiseksempler og praksiserfaring, som deles i inspirationsmaterialet (Socialstyrelsen, 2022). Denne rapport skal læses i sammenhæng med dette øvrige arbejde, som foreligger i regi af Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv samt i Social- og Boligstyrelsen på den

måde, at rapporten her *ikke* redegør for inddragelse af barnet gennem forældre (undersøges i Villumsen & Strandby, 2023, under udgivelse) og *ikke* redegør for børneinddragelse generelt set (beskrives i Bengtsson & Henze-Pedersen, 2022). Denne rapport supplerer den praksisviden, som ligger til grund for Social- og Boligstyrelsens nylige rapport, ved at samle viden fra litteraturen.

I denne vidensindsamling har fokus været på *metoder* til at inddrage *specifikt* børn med autisme og ADHD i sagsbehandlingen og dermed på mange måder haft et relativt snævert fokus og afsæt, sammenlignet med fx tidligere vidensindsamlinger om børneinddragelse bredt set. Det betyder også, at præsentationen af fundene i denne vidensindsamling har en lidt anden karakter end litteraturkortlægninger oftest har, og end de øvrige vidensindsamlinger har. Den anderledes form på denne vidensindsamling skyldes tillige, at vi ikke har fundet svar på de primære spørgsmål omkring konkrete virksomme metoder til at inddrage målgruppen i sagsbehandling. Vidensindsamlingen har *ikke* budt på konkrete og entydigt virksomme metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandlingen, som socialrådgivere kan tage i brug i deres daglige arbejde med børnene. Derimod har vi fundet brugbare elementer og inspiration, særligt fra andre fagområder og udviklet med andre og bredere målgrupper end børn konkret med autisme og ADHD.

Vi har således i præsentationen af vidensindsamlingens fund 'plukket' pointer fra udvalgt litteratur, og disse pointer fremlægges særskilt, snarere end at vi gennemgår hele studier, som svarer på de primære undersøgelsesspørgsmål. Endvidere er det tilfældet, at denne vidensindsamling ikke i konklusionen rummer en opsummering af konkrete punkter, som socialrådgivere kan tage og følge direkte i deres arbejde med at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandling. Dette fordi, gruppen af børn med autisme og ADHD er så heterogen, hvad angår deres præferencer for kommunikation, behovsdækning samt målsætninger for egen hverdag og udvikling, så det er ikke muligt på baggrund af vidensindsamlingen at samle generiske punkter eller elementer, der gør sig gældende i alle tilfælde.

1.2 Læsevejledning

I det følgende kapitel 2 præsenteres vidensindsamlingens teoretiske tilgang til begreberne inddragelse, autisme og ADHD samt målgruppens behov for sagsbehandling og metoder til at inddrage børnegruppen i sagsbehandling. Dernæst giver kapitel 3 et overblik over den metodiske tilgang bag vidensindsamlingen, hvordan viden er fremsøgt og screenet i forhold til relevans, og hvilken analytisk tilgang vi har valgt i vidensindsamlingen.

Kapitel 4 og 5 beskriver fundene af vidensindsamlingen under to overordnede temaer: organisering, prioritering og ressourcer samt samarbejdet med barnet. Begge tematikker indeholder underpunkter, som vil blive udfoldet, og som alle på forskellig vis har betydning for inddragelse af barnet med autisme eller ADHD i sagsbehandlingen.

I kapitel 6 samles op med en konklusion på vidensindsamlingens fund.

For læseren, der særligt er interesseret i metoder, tilgange og perspektiver vedrørende det planlæggende arbejde i forhold til at skulle inddrage barnet, er kapitel 4 mest relevant. Her præsenteres bl.a. forberedende greb, vigtigheden af tilstrækkelig vidensopbygning hos socialrådgiver og tilgange til organisering af arbejdet rundt om barnet, som skal muliggøre inddragelse. For læseren, der særligt er interesseret i metoder til at inddrage barnets perspektiver under samtaler eller møder med barnet, byder kapitel 5 på forslag og metodiske greb i relation til selve samarbejdet med barnet.

2 Inddragelse af børn med autisme og ADHD

Dette kapitel præsenterer nogle overordnede perspektiver på inddragelse af målgruppen af børn med autisme og ADHD i sagsbehandlingen, og hvilke udfordringer der er forbundet med inddragelse af målgruppen. Dermed introducerer kapitlet det videnskæssige og teoretiske afsæt, der ligger til grund for vidensindsamlingen.

Først præsenteres nogle teoretiske perspektiver på inddragelse, og hvilke forskellige niveauer i forhold til inddragelse der gør sig gældende. Dernæst beskrives den særlige målgruppe af børn og unge, som er i fokus i denne vidensindsamling, og de særlige kommunikative behov, der kan følge med både autisme og ADHD, samt det særlige behov for sagsbehandling, som kan opstå. Slutteligt redegøres for vidensindsamlingens tilgang til at begrebsliggøre metoder eller tilgange til at inddrage målgruppen, og hvilke forståelser metoder dækker over.

2.1 Teoretisk forståelse af inddragelse

Vidensindsamlingen tager afsæt i en forståelse af inddragelse som en proces, hvor en person, her barnet med autisme og/eller ADHD, aktivt bringer sine egne meninger og følelser ind i en given aktivitet som fx en beslutningsproces. Denne konceptualisering af inddragelse som begreb beskrives bl.a. af den engelske forsker Nigel Thomas (2007) og indebærer, at barnet tages med ind i beslutningsprocessen med egne tilkendegivelser omkring forhold, der vedrører barnets eget liv.

Inddragelse af barnet er, jf. FN's Børnekonvention artikel 12 og ligeledes FN's Konvention om Rettigheder for Børn med Handicap artikel 7, en juridisk rettighed, som tilskriver, at barnet har ret til at udtrykke egne synspunkter i alle forhold, der vedrører dem og deres liv, herunder sagsbehandlingen omkring dem². Myndighedssagsbehandling griber i sagens natur ind i børnenes liv, og socialrådgiveren skal således inddrage og give indflydelse til børnene. Gennem tiden har der været diskussioner om, hvordan Børnekonventionen og særligt artikel 12 om inddragelse kan fortolkes og efterleves i praksis (se fx Lundby, 2007; Thomas, 2007). Børneinddragelse praktiseres ofte på den voksnes præmisses ud fra et ulige magtforhold og ulige ret til at afgøre, hvilke

² Se bl.a. Socialstyrelsen, 2022: s. 10, som samlet præsenterer relevante juridiske rettigheder for børnegruppen.

emner og hvordan børn bør inddrages med risiko for, at børnene ikke opnår reel inddragelse men snarere 'konsulteres' (Thomas, 2007).

En væsentlig pointe handler om, at reel inddragelse omfatter, at børnene eller de unge gives indflydelse på beskrivelse af udfordringer og behov, mål, indsatser og de beslutninger, som træffes omkring dem. Som Birgitte Schjær Jensen beskriver i sin ph.d.-afhandling, finder børneinddragelse sted, når barnet eller den unge *'inviteres med til definering af problemforståelse, definering af mål og midler og de beslutninger, der træffes'* (Schjær Jensen, 2014: s. 83).

Professor Hanne Warming arbejder ud fra en forståelse af børneinddragelse som 'en populær flydende betegnelse' som noget, der ofte tilstræbes, men ud fra forskellige betydningstilskrivninger (Warming, 2019). Warming skitserer, hvorledes der findes hhv. 'udefra-perspektiver' og 'indefra-perspektiver' på børneinddragelse, hvor førstnævnte bl.a. knytter sig til en forståelse af, hvad der er 'til barnets bedste', fortolket af voksne ud fra børns egen tilkendegivelser. Ved indefra-perspektivet derimod, bliver det relevant at forstå barnets egen unikke livsverden, intentioner, tanker, oplevelser og følelser. I praksis kan et indefra-perspektiv være vanskeligt at indfange og kræver særlig 'emergent listening', i betydningen af en særlig opmærksom og aktiv lytning, som adskiller sig fra 'at lytte som sædvanlig', hvor vi lytter for at forstå det, der bliver sagt i lyset af det, vi tror, vi allerede ved, frem for rigtigt at lytte opmærksomt, uden forudgående stillingtagen (Warming, 2019). Indefra-perspektivet anskues i denne vidensindsamling som et ideal for børneinddragelse, som ikke nødvendigvis er muligt i alle møder mellem barnet og socialrådgiver, hvor formålet med samtalen på mange måder allerede er rammesat, og mulighederne for udfaldet ligeledes i en vis grad er afgrænsede (defineret ud fra socialrådgiverens handlerum).

Den engelske professor Laura Lundy (2007) har udviklet en model for at omsætte principperne i Børnekonventionen til børneinddragelse i praksis. Lundy's model består af fire sammenhængende elementer, der alle skal være tilstede førend der er tale om børneinddragelse:

1. rum (space), dvs. at børn og unge gives mulighed for at udtrykke deres synspunkter
2. stemme (voice), dvs. at børn og unge støttes i at udtrykke deres synspunkter
3. tilhørere (audience), dvs. at børns synspunkter skal lyttes til, der er passende tilhørere tilstede
4. indflydelse (influence), dvs. at børns synspunkter skal handles på passende.

Warmings indefra-perspektiv, som i denne vidensindsamling anskues som et ideal for børneinddragelse, skriver sig primært ind i Lundys modelementer rum og stemme til børnene. Således rækker Lundys model ud over selve det inddragende møde eller samtale med barnet og forholder sig til forud rundt om og forud for dette møde.

Lundys model, såvel som både Warmings og Schjær Jensens teoretiske forståelser af børneinddragelse, har tilsammen guidet vidensindsamlingen på den måde, at invitation af barnet til definering af problem, mål og midler har været det ideelle mål for børneinddragelsen. Det vil sige, at vi har søgt viden om metoder, som ideelt set inddrager målgruppen i den forstand, at børnene og de unge (optimalt set) gives både rum, stemme, tilhørere og indflydelse hele vejen rundt om egen sagsbehandling. Det har imidlertid vist sig nødvendigt også at inddrage viden om metoder, som inddrager børnene i mindre udstrækning ud fra den betragtning, at litteraturen på området er fundet sparsom og dermed må vidensindsamlingen tage afsæt i fleksible rammer, hvad angår kravene til opfyldelse af 'fuld inddragelse'. Ligeledes må rammerne for vidensindsamlingen på parametre som at 'være en virksom metode' og at 'være målrettet inddragelse i netop sagsbehandlingen' være fleksible. Det vil sige, at inspiration fra andre fagområder og fra mindre velafprøvede metoder til inddragelse også har vist sig nødvendige at medtage i vidensindsamlingen for at indfange viden overhovedet.

Hvad angår viden generelt set om børneinddragelse i myndighedsarbejde, findes der et relativt bredt vidensfelt, som er relevant at skele til. Neden for samles nogle pointer omkring viden om inddragelse af børn og unge *generelt* i myndighedssagsbehandling, dvs. viden, som omhandler børn og unge over en bred kam og ikke specifikt børn med autisme eller ADHD. Sådanne mere generelle vidensmæssige pointer kan tillige være relevante i arbejdet med at inddrage børn og unge med særlige udfordringer som autisme og ADHD. Nogle børn med autisme og ADHD vil i vid udstrækning først og fremmest skulle mødes på samme måde som andre børn, mens der ligeledes vil være en (stor) del af børn med autisme og ADHD, som omvendt vil have gavn af særlige metodiske tilgange, som er genstand for undersøgelse i denne videnskortlægning. Punkterne nedenfor kan således ikke nødvendigvis overføres alle sammen til at gælde for børn med autisme og ADHD – derimod må det individuelt vurderes, i hvilken udstrækning børnene vil have gavn af samme opmærksomhedspunkter, som børn generelt.

Boks 2.1 Hvad ved vi om inddragelse af børn og unge *generelt* i myndighedsarbejdet fra tidligere vidensindsamling?

Følgende kan styrke inddragelsen af børn og unge generelt set:

1. Anvend en børnefokuseret tilgang, hvor børn og unge høres på deres præmisser
2. Tilrettelæg sagsbehandlingen, så inddragelse understøttes gennem tilpassede metoder
3. Hav fokus på, at børn og unge ikke oplever sig objektgjort
2. Tidlig og løbende information, tilpasset børn og unges behov og forståelsesniveau
3. Sikre, at børn og unge får information om formålet, forløb og processer
4. Informer børn og unge om rettigheder og klagemuligheder
5. Understøt, at børnene kan komme til orde og blive meddefinerende i processen
6. Hav fokus på, at samtaler og møder opleves som en gensidig og tillidsfuld dialog
7. Understøt, at børn og unge har en kendt og fortrolig voksen bisidder
8. Skab forudsætninger for, at børnene kender og har tillid til deres sagsbehandler
9. Understøt kontinuitet i sagsbehandlerrelationen, undgå helst sagsbehandlerskift
10. Hav fokus på børns handlemuligheder, reflekter over forventninger til barnets rolle
11. Understøt, at børn og unge får indflydelse, og at det er tydeligt hvordan
12. Adressér aktivt det ulige magtforhold, så børnene ved, hvilken indflydelse de selv og andre har
13. Hav opmærksomhed på, at forskellige børn og unge har forskellige forudsætninger.

(For uddybning, se Bengtsson & Henze-Pedersen, 2022)

2.2 Børn og unge med autisme og ADHD

Autisme er en gennemgribende udviklingsforstyrrelse, som i varierende grad kan give udfordringer relateret til det sociale samspil med andre og kommunikation i det hele taget. ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) er en udviklingsforstyrrelse, som kan forårsage opmærksomheds- og koncentrationssvækheder, hyperaktivitet og impulsivitet. En del børn og unge har både autisme og ADHD samtidig.

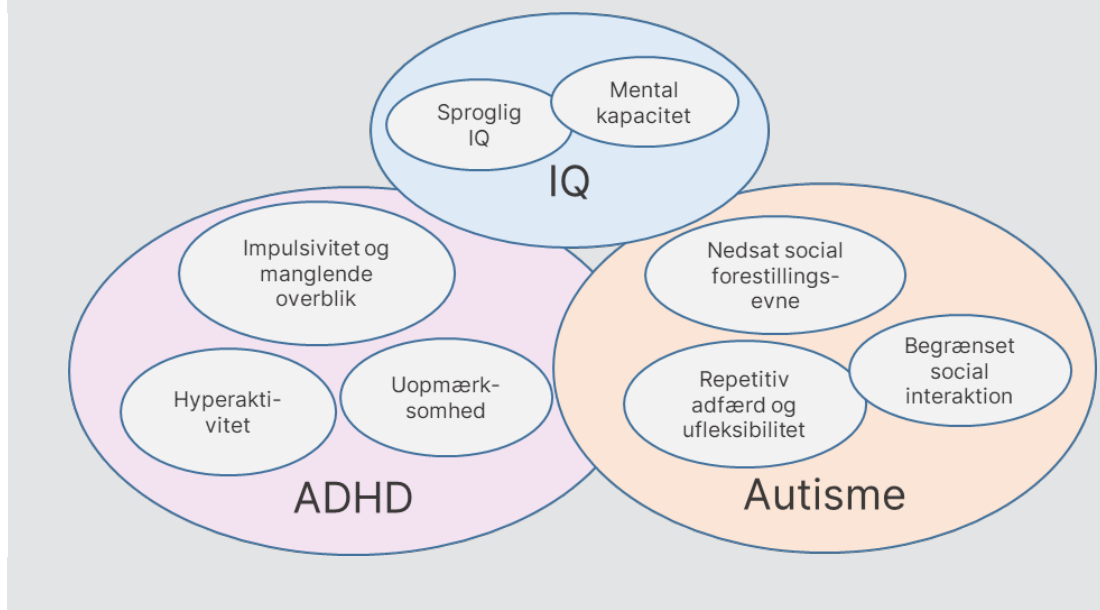
Målgruppen af børn og unge med autisme og/eller ADHD og de variationer og kombinationer, der findes, udgør en meget heterogen gruppe. Autismen er eksempelvis en tilstand, der bevæger sig inden for et spektrum fra mindre afvigelser i sociale, kommunikative og kognitive færdigheder til svære forstyrrelser på alle parametrene (se fx Frith & Happe, 2005; Baron-Cohen, 2000). Ligeledes gælder det for opmærksomhedsforstyrrelser eller ADHD, at dette kan være mere eller mindre indgribende hos barnet og være tilstede i forskellige varianter, eksempelvis ADD uden Hyperaktivitet, ligesom både autisme og ADHD kan være tilstede samtidig, og kan forårsage yderligere andre udfordringer såsom angst, depression, OCD mv. (se fx Almer & Sneum, 2009; Buchardt, 2008).

Ved både autisme og ADHD kan der ligeledes ses variationer, hvad angår belastningsreaktioner samt funktionsniveau i det hele taget (sprogligt, kognitivt og motorisk). For eksempel ses der ofte en IQ-profil, som adskiller sig fra 'normalen' eller gennemsnittet ved at være fx præget af en lavere evne til at bevare overblik over komplekse problemstillinger, men måske højere grad af evne til logisk tænkning. Man taler om, at børn med autisme fx kan have en 'takket eller skæv profil'³, ligesom nogle børn kan lade til at være alderssvarende på den ene side, og på den anden side have et meget svingende funktionsniveau. Børn med autisme og ADHD kan have tillært sig forskellige former for strategier og i forskellig grad opleve sig imødekømt i det daglige miljø, barnet fungerer i. Eksempelvis er maskering en strategi, som mange børn med autisme eller ADHD bruger som overlevelsesstrategi for at fremstå så 'normale' som muligt, og dermed undgå social eksklusion (se fx Autismeforeningen, 2023; Sanders, 2022). Det kræver mange kræfter konstant at være på 'maskeringsarbejde' og er ikke noget som sådan, barnet/den unge eller voksne 'bare' kan vælge fra, men snarere en automatiseret refleks, der kan medføre, at personens unikke behov kan være svære at få øje på, både for fagpersoner omkring barnet og specifikt for socialrådgiver i samtale med barnet.

Figur 2.1 skal illustrere nogle af de udfordringer, der ses, eller usynligt kan være til stede ved autisme og ADHD i forskellig grad, og sammenhængen mellem dem samt fællesnævneren omkring en ofte anderledes IQ-profil.

³ Læs evt. mere om den takkede profil her: Autistic Skill Sets: A Spiky Profile of Peaks and Troughs: <https://neuroclastic.com/autistic-skill-sets/>. Takker eller 'peaks' henviser til, at barnet/den unge med autisme kan ligge utroligt højt på nogle færdigheder, og utroligt lavt på andre; forskellen på de to punkter forekommer ofte større end for andre mennesker.

Figur 2.1 Mulige udfordringer som følge af autisme og ADHD

Note: Figuren er udviklet af VIVE og tager afsæt i viden fra bl.a. Wing (1997), Frith & Happe (2005), Buchvardt (2008) og Almer & Sneum (2009).

Spændet i målgruppens funktionsniveau, herunder varierende kommunikative og kognitive færdigheder, betyder, at arbejdet med at inddrage barnet kan variere fra at omfatte stort set samme udfordringer, som gælder ved børneinddragelse mere generelt, til at omfatte væsentlig anderledes måder at skabe inddragelsesmuligheder og måder for barnet på. Eksempelvis kan der for barnet med autisme eller ADHD være behov for visuel understøttelse i form af billeder eller piktogrammer at tale ud fra, og der kan være behov for større forudsigelighed og struktur samt forskellige øvrige didaktiske greb for at få barnet i tryk og åben tale, refleksion og inddragelse (se fx Autismeforeningen, u.å.; Socialstyrelsen, 2022). I tilfælde, hvor barnet ikke besidder tilstrækkelige kommunikative ressourcer til at indgå i kommunikation med socialrådgiver, kan det være nødvendigt at inddrage barnets perspektiv gennem barnets nære voksne, der kan fungere som 'oversættere' for barnet eller som barnets talefører, såfremt barnet foretrækker ikke selv at være direkte involveret.

Fokus for vidensindsamlingen er børn og unge med autisme eller ADHD, som i en eller anden udstrækning besidder kommunikative ressourcer (verbale og/eller nonverbale) til at indgå i kommunikation med en socialrådgiver. Metoder til at inddrage nære voksne omkring barnet, som på barnets vegne varetager barnets perspektiv, ligger uden for vidensindsamlingen.

Antallet af børn og unge med autisme og ADHD er steget markant over årene. Således er der sket en stigning på 38 pct. over en femårig periode (2014-2019) i antallet af børn, som udredes med autisme inklusive forskellige varianter inden for spektret, og en stigning på 33 pct. over nogenlunde samme periode (2013-2018) i antallet af børn, som udredes med ADHD eller tilsvarende som fx ADD, ifølge Social- og Boligstyrelsens beregninger (se Vidensportalen)⁴.

2.3 Målgruppens behov for sagsbehandling

Børn og unge med autisme, ADHD eller tilsvarende udviklings- og opmærksomhedsforstyrrelser er i højere grad end deres jævnaldrende udsatte i forhold til at udvikle forskellige psykologiske og sociale problemer, som bl.a. ensomhed, indlæringsproblemer, skolevægring, angst, adfærdsproblemer og depression (se fx Cederlund et al., 2008; Kasari et al., 2011; Bøttcher, 2019). Denne gruppe af børn og unge har oftere end børn og unge generelt brug for indsatser og støtte, eksempelvis i daginstitution, skole og fritidsliv, for at udvikle sig positivt, og er dermed oftere i dialog med den kommunale myndighedssagsbehandler.

Socialrådgivere er blandt de mange forskellige fagprofessionelle, som undersøger, vurderer, beskriver, træffer afgørelser og implementerer støtteindsatser med og omkring børnene og de unge. Lærere, pædagoger, fysioterapeuter, psykologer og støtte-kontakt-personer er nogle af de øvrige fagprofessionelle, der arbejder med barnet – direkte eller indirekte – ud fra deres respektive opfattelser af, hvad udfordringen er for det pågældende barn eller den unge, hvilke ressourcer, ønsker og behov barnet eller den unge har, og hvad der kan gøres for at støtte barnet af hvem, hvornår og hvordan.

I arbejdet med at støtte børnene og de unge på de forskellige livsområder er det helt afgørende, at børnenes/de unges egne perspektiver, ønsker og motiver for udvikling inddrages i planlægningen af indsatserne og støtten. Myndighedssagsbehandler har en afgørende rolle her i forhold til at understøtte og bevilge rettidige og behovstilsvarende indsatser for barnet og at inddrage både barnet eller den unge selv, barnets forældre og relevante fagpersoner omkring barnet i de beslutningsprocesser, der ligger til grund. At inddrage

⁴ I 2018 var der 18.250 børn mellem 0 og 17 år, som var diagnosticeret med autisme. Det svarer til, at der var ca. 16 ud af 1.000 børn med autisme (Socialstyrelsen, 2018). Og i 2017 fik samtidig 20 ud af 1.000 børn diagnosen ADHD (Socialstyrelsen, 2019). Der er en høj grad af komorbiditet mellem de to målgrupper med autisme og ADHD, og ca. 1 ud af 4 børn og unge med ADHD har også fået diagnosen autisme, mens lidt over hver tredje med autisme også har ADHD (KL, 2018, se KL's hjemmeside-artikel 'Andelen af børn og unge med en psykiatrisk diagnose er fordoblet på få år', bragt 19.april 2018: <https://www.kl.dk/nyheder/momentum/2018/andelen-af-boern-og-unge-med-en-psykiatrisk-diagnose-fordoblet-paa-faa-aar/>).

børn og unge med autisme og ADHD (eller tilsvarende) i beslutninger, som vedrører deres egen hverdag, er yderst væsentligt, men kan samtidig være udfordrende og kræve særlige opmærksomheder og særlig viden hos myndighedssagsbehandler. Blandt andet kræver inddragelse af målgruppen viden om det enkelte barns kommunikative og kognitive forudsætninger, og deraf følgende forskellige nødvendige didaktiske greb i dialogen med barnet, ligesom viden om barnets ressourcer vil være relevant viden (Lundy, 2007; Moesby-Jensen, 2019).

2.4 Målgruppen og inddragelse af denne

Børn og unge med autisme og ADHD kan være belastede af selve det forhold at skulle forholde sig til socialrådgiveren i en samtale. Specielt i den indledende kontakt kan børnene vise snævrere kompetencer og smallere repertoire i kognition og kontakt, end der er potentiale til (Rask, 2011). Samtidig kan børnene have vanskeligheder med at være bevidste om egne præferencer, følelser og behov, eller mangle overblik over muligheder og konsekvenser af forskellige valg.

Undersøgelser viser, at børn og unge gerne vil inddrages i beslutninger, som vedrører deres eget liv (Schjær Jensen, 2014) – det gælder også børn og unge med autisme og ADHD (se fx Bøttcher, 2019; Rasmussen, 2018). Børn med autisme og ADHD kan have særligt svært ved at samarbejde om indsatser, som de ikke selv har valgt, ikke kan se meningen med eller er uforberedte på. Børnene kan opleves som rigide og stædige, have særegne interesser, som ikke altid er alderssvarende, have behov for høj grad af struktur og forudsigelighed, grundet deres nedsatte forestillingsevne og nedsatte evne til at være omstillingsparate (se bl.a. Baron-Cohen, 2000; Frith & Happe, 2005), og som følge heraf et stort behov for at være inddraget i planlægningen omkring deres hverdagsliv.

I arbejdet med at inddrage barnet eller den unge indgår både et hensyn til barnets ret til at blive hørt og barnets ret til at blive beskyttet (Archard & Skivness, 2009). Børn og unge har ret til at blive inddraget i beslutninger omkring deres egen hverdag, hvilket også afspejles i FN's børnekonvention og den danske lovgivning. Samtidig har børn og unge også ret til at fravælge inddragelse i de tilfælde, hvor barnet eksempelvis oplever det for belastende eller foretrækker, at en forælder eller anden væerge skal repræsentere barnets synspunkter. Her er det dog væsentligt at have blik for, at retten til at blive hørt og retten til beskyttelse ikke nødvendigvis bør ansues som hinandens modpoler. Villumsen og Schjær Jensen (2022) argumenterer for, at rettighe-derne snarere komplimenterer hinanden, idet barnets inddragelse også kan beskytte barnet, mod fx igangsættelse af interventioner, som barnet ikke selv

er indforstået med eller motiveret for. Uagtet, at inddragelse kan være vanskelig og krævende for barnet, kan inddragelse altså samtidig være medvirkende til at beskytte barnet, fordi den kan bibringe viden, der ikke er tilgængelig ad andre veje (Villumsen & Schjær Jensen, 2022).

Socialrådgivere må have metoder tilgængelige for at skabe de bedst mulige betingelser for, at barnet eller den unge med autisme og ADHD bliver motiveret for at være inddraget, bliver hørt og kommer til udtryk med egne perspektiver. Barnet eller den unge skal kunne se veje i, og formål med, at indgå i samarbejdet om inddragelse. Når barnets perspektiv får betydning i sagsforløbet, kan det skabe en mere nuanceret og helhedsorienteret forståelse af barnet (se fx Holm-Poulsen, 2017) og samtidig øge motivationen hos barnet og skabe grundlag for et bedre samarbejde mellem barnet, familien og socialrådgiver, så indsatsen kan få den ønskede virkning (Bengtsson & Olsen, 2021; Warming, 2011; Børns Vilkår, 2017)

2.5 Metoder til at inddrage målgruppen

Metoder, i betydningen standardiserede, evidensbaserede og målfaste redskaber eller tilgange og socialt arbejde med børn, står som teoretiske begreber i mange henseender lidt i kontrast til hinanden – fordi socialt arbejde er arbejdet med mennesker, som er unikke og heterogene, mens metoder er mere håndfaste og generiske redskaber.

Således er der også litteratur, der advarer imod, at socialrådgivere bruger for standardiserede metoder, særligt i arbejdet med sårbare målgrupper (se fx Fylkesnes et al., 2018, som har fokus på etniske minoritetsbørn i anbringelser). Standardiserede metoder kan potentielt stå i vejen for, at børn eller unge individuelt kan imødekommes med deres unikke ønsker og oplevelser, fordi de kan blive placeret i nogle normative kasser og faglige tilgange. Derfor er det vigtigt, at de metoder, der anvendes, er fleksible og kan tilpasses det enkelte barn eller unge og situationen, og for barnet/den unge med autisme eller ADHD er det vigtigt, at tilgangen tager højde for deres unikke kognitive og sociale evner samt respektive funktionsniveauer.

I denne vidensindsamling er vi interesserede i at finde metoder, som har været afprøvet og anvendt specifikt med målgruppen af børn og unge med autisme og ADHD. Metoder forstås relativt bredt som dialogredskaber, dialogmodeller, samtalebaserede tilgange eller guides, samarbejdsbaserede tilgange eller andre former for mere standardiserede metoder.

Mens pædagoger og lærere som faggrupper har mere velafprøvede metoder tilgængelige i arbejdet med børn og unge med autisme og ADHD, såsom

TEACHH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children) eller KRAP (Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anerkendende Praksis), så har socialrådgivere ikke på samme måde udbredt og veldokumenteret viden om metoder i deres arbejde og kontakt med børnegruppen. Der findes en lang tradition for pædagogisk og psykologisk litteratur i forbindelse med tilgangen til det autistiske barn og barnet med ADHD, mens der ikke på samme måde findes velkendte metoder, som socialrådgivere kan tage i brug, når de skal gennemføre børnesamtaler og i det hele taget inddrage børnegruppen i sagsbehandlingen. Det kan betyde, at det bliver eller er mere vanskeligt for socialrådgiverne at få inddraget børnene optimalt og dermed bliver det også sværere at understøtte børnenes udvikling bedst muligt.

3 Vidensindsamlingens metodegrundlag

Vidensindsamlingen har overvejende været baseret på en systematisk litteratursøgning, men har også haft andre metodiske greb i spil, med henblik på at indfange og afdække centrale studier på området om metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandling. Det metodiske grundlag for vidensindsamlingen består samlet set i følgende:

- En indledningsvis afsøgning i forfatterens forudgående kendskab til videnspersoner eller faglige netværk, som kunne have viden om metoder til inddragelse af børn eller unge med autisme og ADHD. Herunder landsforeninger og interesseforeninger samt forskere og praktikere fra regions- og universitetsregi.
- Efterfølgende indhentning af anbefalinger fra Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns livs advisory board, samt fra øvrige centrale fagpersoner på området, som advisory board-medlemmer har foreslået kontakt til i forbindelse med vidensafsøgningen.

Disse trin er anvendt til at kvalificere de følgende trin i vidensindsamlingen:

- En systematisk litteratursøgning gennemført af VIVEs bibliotek. I denne søgning er udvalgte relevante databaser afsøgt ud fra fastlagte søgekriterier. Blandt andet afgrænset til litteratur omhandlende børn (0-18 år), med autisme og ADHD eller tilsvarende udfordringer og termer herfor, litteratur fra de seneste 10 år (2012-2022) osv. (se Bilag 1)
- Efterfølgende er der lavet snowball-søgning ud fra udvalgte inkluderede studiers referencelister. Blandt andet når et studie har omtalt en metode ved navn og angivelse af metodeudvikler, er denne blevet afsøgt i forhold til yderligere litteratur, bl.a. i de fundne studiers referencelister.

Da emnet for denne vidensindsamling er så specifikt, som det er tilfældet, har det været relevant at afsøge viden direkte i centrale forskningsgrupper og netværk og i de publikationer, der findes relevante for at øge sandsynligheden for mest mulig indsamlet viden om metoder til at inddrage den specifikke børnemålgruppe. Herunder både forskernetværk og mere brugerorienterede netværk såsom Autismeforeningen, Center for Autism og ADHD-foreningen, som bl.a. tilbyder rådgivning til socialrådgivere.

Ligeledes har det, grundet forventningen om, at der ikke findes mange udbredte og velafprøvede metoder målrettet socialrådgiveres arbejde med at inddrage børn med autisme og ADHD, været nødvendigt at afsøge viden og inspiration fra andre fagområder. Det vil sige, at vi har søgt viden også fra kontekster, som ikke er en myndighedskontekst, og viden, som omhandler målgrupper, som ikke nødvendigvis har autisme eller ADHD, men andre kommunikative, sproglige eller kognitive funktionsudfordringer.

Det har vi valgt at gøre, fordi der i de tilstødende felter, såsom skolekontekster eller pædagogisk-psykologiske vidensfelter, potentielt kan findes metoder til inddragelse af børn og unge med forskellige typer af funktionsnedsættelser – metoder, som kan give inspiration og viden også i relation til den specifikke målgruppe og myndighedskontekst i fokus i denne vidensindsamling. Der kan være visse lighedstegn mellem den målgruppe af børn, som fagprofessionelle arbejder med i tilstødende felter, og målgruppen af børn og unge med autisme og ADHD. Ligeledes kan der tænkes at være inspiration at hente fra metoder, tilgange, råd eller vejledninger, hvad angår inddragelse af børn med autisme eller ADHD i andre kontekster end myndighedskonteksten – metoder, som kan inspirere myndighedsarbejdet med at inddrage børnegruppen.

3.1 Vidensindsamlingens fund

Vidensafsøgningen blandt centrale videnspersoner affødte ganske få litteraturhenvisninger og herunder ikke henvisninger om egentlige velafprøvede metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandlingen. Snarere henvisninger til andre videnspersoner, hjemmesider og igangværende projekter, men affødte ikke konkrete titler til gennemgang i denne afrapportering.

Litteratursøgningen affødte i udgangspunktet 1.504 titler, som blev screenet efter udvalgte screeningskriterier i overensstemmelse med vidensindsamlingens formål. Der henvises til bilag 1 for præsentation af screenings- og litteratursøgningsprocessen og til bilag 2 og 3 for uddybende oplysninger omkring gennemførelse af den systematiske litteratursøgning. I alt endte 16 titler med at indgå i vidensindsamlingens fund, som vil blive præsenteret i de følgende kapitler 4 og 5. Nogle af de 16 titler er fra den svenske Socialstyrelse eller fra autismeorganisationer; andre er forskningsbaserede artikler fra både danske og udenlandske forskere, andre igen er fagbøger med tæt kobling til temaet for vidensindsamlingen. I præsentationen af viden fra nogle af de 16 titler (kapitel 4 og 5) gives forslag til yderligere læsning om fx en specifik visuel metode, som en af de 16 titler omhandler, eller henvisninger til hjemmesider, hvorfra kan læses mere om et givent emne. De yderligere forslag til inspiration eller læsning er udprunget af den udvalgte litteraturs referencelister eller henvisninger til litteratur eller hjemmesider, præsenteret i de 16 udvalgte titler.

De 16 udvalgte litteraturfund er anvendt i forskellig udstrækning, nogle mere overordnet hhv. mere dybdegående end andre, og til fremhævelse af forskellige udvalgte og større eller mindre pointer, alt efter, hvad der er fundet relevant i gennemgangen.

Boks 3.1 Litteratur, som danner afsæt for rapporten og vidensindsamlings fund

De 16 inkluderede studier:

1. Andersen, M.L. (2016). Who is in Need of Empowerment? Social Work and Young People with ADHD. *Revista de Asistență Socială*, XV (2), 109-122.
2. Autism & Asperger Förbundets vejledning til samtaler med barnet med autisme / *Samtal med barn som har funktionsnedsättningar*. Faktagranskad av: Socialstyrelsen. Senast granskad: 2022-06-07: <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/funktionshinder/vald-mot-barn-med-funktionsnedsattning/samtal-om-vald-mot-barn-med-funktionsnedsattning/samtal-med-barn-som-har-funktionsnedsattningar/>.
3. Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.
4. Bloom, A., Critten, S., Johnson, H. & Wood, C. (2020b) Evaluating a method for eliciting children's voice about educational support with children with speech, language and communication needs. *British Journal of Special Education*, 47(2), 171-207.
5. Chase, R.M., Medina, M.F. & Mignone, J. (2012). The Life Story Board: A feasibility study of a visual interview tool for school counsellors. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 46(3), 183–200.
6. Dunn, Y. (2020). *Social Work with Autistic People. Essential Knowledge, Skills and the Law for Working with Children and Adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.
7. EVA (2020). *Børnemosaikker – Et inspirationsmateriale til pædagogisk arbejde med børneperspektiver*. Holbæk: EVA - Danmarks Evalueringsinstitut.
8. Gray, C. (2015). *The New Social Story Book: Rev. 15th Anniversary Ed.: Over 180 Social Stories that Teach Everyday Social Skills to Children and Adults with Autism and their Peers*. Arlington, Texas: Future Horizons.
9. Kinlund, M.E. (2022a). *Samverkan, inom LSS verksamheter och socialpsykiatri, på gott och ont. Jag hör vad du säger*. Stockholm: BoD.

10. Kinlund, M.E. (2022b). *Tips och råd i mötet med personer med Autismspektrumtillstånd, AST eller Intellektuell funktionsnedsättning, IF*. Stockholm: BoD.
11. Lowenstein, L. (2011). *Favorite Therapeutic Activities for Children, Adolescents, and Families: Practitioners Share Their Most Effective Interventions*. Toronto: Campion Press.
12. Organization for Autism Research (2017). *Life Journey through Autism: An Educator's Guide to ASD*. Arlington, VA: Organization for Autism Research.
13. Min, W.K. & Theng, L.B. (2017). Integration of Social Story Intervention into Differentiated Instruction Framework. *Journal of Integrated Design and Process Science*, 21(4), 41-56.
14. Moesby-Jensen, C.K., red. (2019). *Diagnoser i myndighedsarbejdet. Børn og unge med autisme eller ADHD*. København: Samfundslitteratur.
15. Murray, R. (2015). "Yes They are Listening but Do They Hear Us?" Reflections on the Journey of the Barnado's Participation Project. *Child Care in Practice*, 21(1), 78-90.
16. Socialstyrelsen (2014). *Tillförlitlighet i faciliterad kommunikation vid autism: En systematisk kartläggning*. Stockholm: Socialstyrelsen, Sverige.

3.2 Analysetilgang

Gennemgangen af den udvalgte litteratur viser, hvordan viden omkring metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandling bevæger sig på flere niveauer:

- *Rundt om selve samtalen eller mødet med barnet*, der skal inddrages, er rammerne for det – herunder *organiseringen* omkring mødet, hvem der deltager og med hvilket formål. Det vil sige planlægningen eller organiseringen omkring det inddragende møde eller samtalen, er også et led i at afdække metoder til at inddrage barnet med autisme eller ADHD. Metoden starter altså ikke først der, hvor samtalen finder sted, men allerede i planlægningen omkring, som er væsentlig for at skabe grundlag for reel inddragelse.
- Som et yderligere led i spørgsmålet om metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD, indgår også *viden og relationelle tilgange, som den inddragende part (her socialrådgiver) besidder* eller tager i brug – dvs. et

led i alle tænkelige metoder til at inddrage et barn omhandler den inddragende parts vidensgrundlag, praksis og tilgang.

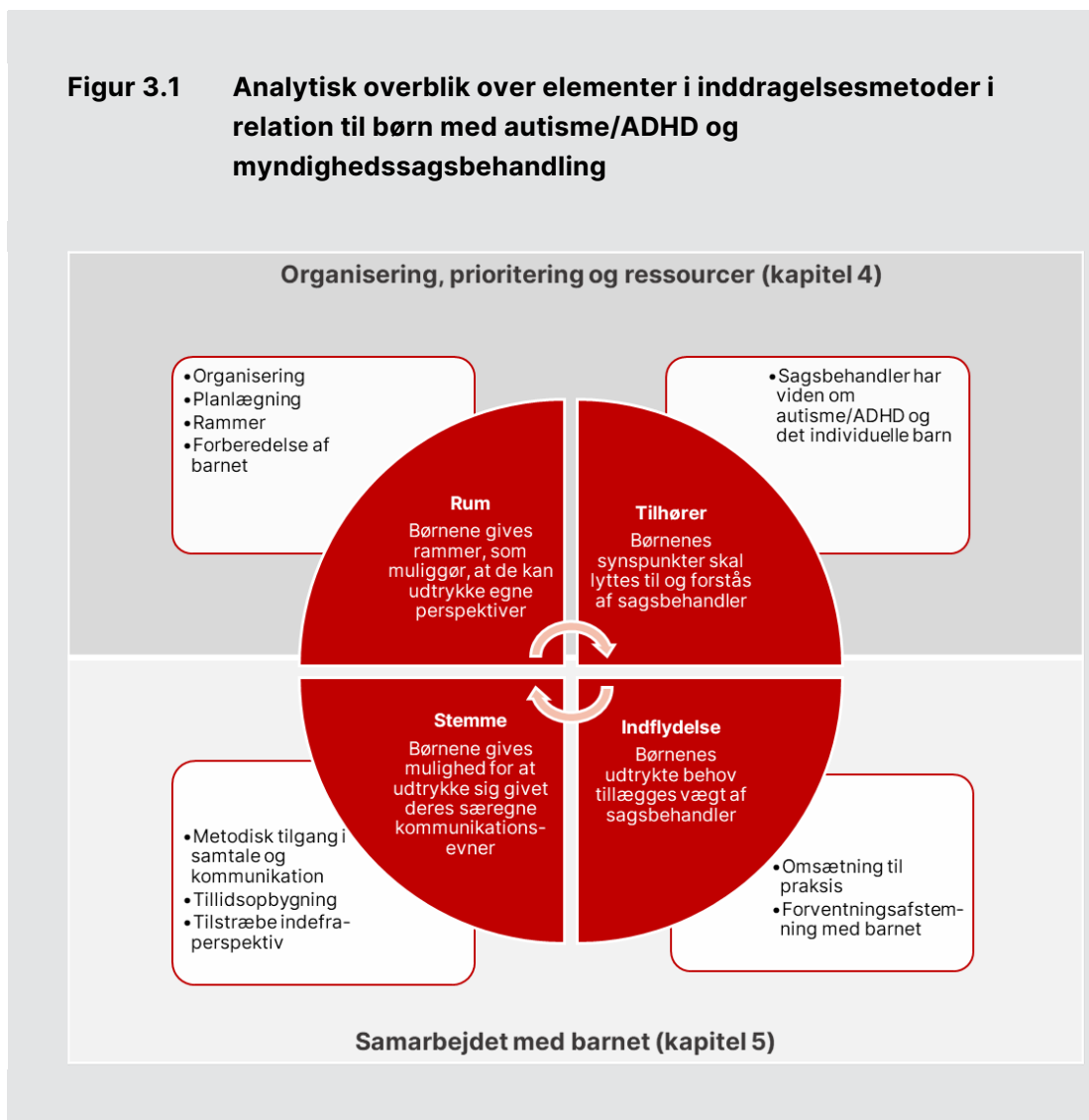
- Centralt står *selve samtalen eller mødet med barnet eller den unge*, der skal inddrages, og metoder til, hvordan den samtale eller det møde udspiller sig på en måde, så barnet reelt inddrages/kommer til orde med egne perspektiver.

Viden om metoder til at inddrage målgruppen i sagsbehandling angår således ikke kun et spørgsmål om at praktisere 'emergent listening', som Warmings arbejde understreger (Warming, 2019), eller formuleret med andre ord at give rum og stemme til barnet, set i forhold til Lundys model (Lundy, 2007), dvs. give teknikker eller greb til at forstå barnets 'indefra-perspektiv' så vidt muligt. Metoder til at inddrage målgruppen i netop sagsbehandling, handler også om vidensopbygning hos 'tilhørerne', nemlig socialrådgiverne, og om planlægning og organisering, der giver plads til indflydelse til barnet. I denne henseende giver Lundys model for børneinddragelse en konkret måde at tænke de forskellige trin i inddragelsen på, når det gælder inddragelse af barnet i sagsbehandling. Fordi modellen netop indfanger punkterne, som bevæger sig på forskellige niveauer, og er udsprunget af den indledende læsning af fundene i vidensindsamlingen: *organiseringen og planlægningen* rundt om mødet (som skaber rum og muliggør indflydelse), *videns- og relationsopbygning* (der sikrer, at tilhørere, her socialrådgiver, er klædt på til at give barnet stemme) samt *selve samtalen* eller mødet, som ideelt set skal give et indefra-perspektiv (stemme til barnet).

Lundys model (Lundy, 2007) har således fungeret som et analytisk værktøj til at forstå og placere de forskellige vidensbidrag, der har vist sig relevante i vidensindsamlingen, inden for forskellige niveauer omkring inddragelse i sagsbehandling. Mens Schjær Jensens (2014) og Warmings (2019) nuancerede begrebsafklaringer om det at inddrage barnets perspektiv og idealet om et indefra-perspektiv har inspireret en forståelse af den ideelle inddragelse i selve samtalen eller mødet med barnet.

Figur 3.1 illustrerer de forskellige niveauer, som indgår i spørgsmålet om metoder til at inddrage målgruppen i sagsbehandling, og som har vist sig i den fundne litteratur i vidensindsamlingen. Niveauerne i figuren er relateret til de centrale forhold i Lundys model for børneinddragelse, som tidligere omtalt, nemlig rum, stemme, tilhører og indflydelse, som alle er centrale rundt om inddragelsen af barnet i sagsbehandling. Figuren er udarbejdet som et analytisk overblik over den forskelligartede litteratur, der er fremkommet i søgningen til denne vidensindsamling, og som en illustration af pointen omkring, at inddragelse af barnet med autisme og ADHD (som med børn generelt) er mere og andet end kun selve samtalen eller mødet med barnet.

Figur 3.1 Analytisk overblik over elementer i inddragelsesmetoder i relation til børn med autisme/ADHD og myndighedssagsbehandling

Anm.: Figuren er udviklet af VIVE og tager afsæt i analysen af den udvalgte litteratur samt Lundys model for børneinddragelse (2007).

I gennemgangen af litteraturen har vi valgt at medtage viden på de forskellige niveauer, som er illustreret i Figur 3.1. Gennemgangen vil være opdelt under to overordnede temaer:

1. *Organisering, prioritering og ressourcer rundt om samtale/møde med barnet* (kapitel 4), som relaterer sig til både Lundys begreb om rum, dvs. det at der skabes mulighed og rammer for inddragelse, samt Lundys begreb om tilhører, dvs. det, at socialrådgiveren, som skal lytte til og inddrage barnet, udgør en reel tilhører, som forstår at sætte sig ind i barnets perspektiv og bringe dette i spil i mødet (Lundy, 2007).

2. *Samarbejdet med barnet* (kapitel 5), som relaterer sig til Lundys begreb om stemme, dvs. det at tilgå samtale eller mødet med barnet på en sådan måde, at barnet kan udtrykke egne synspunkter, samt begrebet om indflydelse, dvs. det at kunne medvirke til at omsætte barnets stemme til handling i praksis og skabe indflydelse for barnet på en måde, som barnet ønsker (Lundy, 2007).

Som den følgende gennemgang viser, kommer vidensindsamlingen ikke lige udtømmende omkring alle væsentlige niveauer, men byder i større eller mindre grad ind i flere af niveauerne med vidensmæssige pointer og opmærksomhedspunkter hentet fra litteraturgennemgangen.

3.3 Litteratur om autisme og ADHD eller begge dele

Blandt de 16 inkluderede studier gælder det for 8 af dem, at målgruppen er bredt omfattet af fx 'børn med tale-, sprog- og kommunikationsvanskeligheder' eller 'børn med særlige støttebehov ved kommunikation og social interaktion'. Det gælder bl.a. studier, som beskriver konkrete visuelle værktøjer til dialog med barnet uden (tilstrækkeligt) talesprog, eller studier, som på anden vis beskriver tiltag, der kan anvendes i interaktion med børn med særlige behov, herunder kan autisme og ADHD være åbenlyse eksempler på behov, der kan imødekommes med særlige tilgange. Men autisme og ADHD er ikke en konkret målgruppeafgrænsning i otte af studierne, som indgår i denne rapport.

Fem studier omhandler direkte børn, unge og eventuelt samtidig også voksne med autismspektrumforstyrrelser, mens to titler berører både målgruppen af børn med autisme og ADHD. Et par af studierne, som har fokus på inddragelse af børn og unge med autisme, refereres flere steder i rapportens fund, fordi de pågældende bidrag er fundet relevante under flere forskellige af rapportens kapitler tematikker (det gælder bl.a. Dunns bog (2020) om socialt arbejde med autister, og Bloom med fleres review (2020a) af metoder til at give børn stemme).

De 16 inkluderede studier præsenteres således i forskellig udstrækning, alt efter hvor meget relevans de hver især rummer for belysning af vidensindsamlingens undersøgelsesspørgsmål: hvilke metoder findes der til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandling? Nogle steder i rapporten beskrives metodiske greb, som litteraturen beskriver som anvendelige i arbejdet med at inddrage børn med autisme, *fordi* autisme kan give særlige behov for

fx forudsigelighed, struktur og konkrettænkende tilgange. Flere af de beskrevne greb eller tilgange vil tillige være relevante at anvende i arbejdet med barnet med ADHD, eller barnet i almindelighed, da også børn med ADHD (og andre børn i øvrigt) kan have gavn af fx struktur, forudsigelighed, og didaktiske greb, der imødekommer dette, eller børnene (med eller uden autisme og ADHD) kan være konkrettænkende og have svært ved at koncentrere sig.

Som læser vil man måske bemærke, at litteraturen om tiltag eller metodiske greb i forhold til barnet med autisme således fylder mere i gennemgangen, end metodiske greb i arbejdet med barnet med ADHD. Dette skyldes ikke en bevidst søgning efter særligt autismespecifik viden, men at der er dukket mere litteratur op, som adresserer autismerettede udfordringer, sandsynligvis fordi der er udviklet mere viden om greb og tilgange i arbejdet med barnet med autisme. Der er imidlertid stor sandsynlighed for, at der vil være mange overlap mellem virksomme tilgange for børn med hhv. autisme og ADHD, eller andre kommunikative eller sociale vanskeligheder i øvrigt, fordi (som Figur 2.1 i afsnit 2.2. om autisme og ADHD også illustrerer) børnene deler mange af de samme udfordringer og kommunikationsbehov, og ofte også har både en grad af autisme og ADHD samt eventuelle andre samtidige diagnoser eller udfordringer. I sidste ende vil det altid bero på en individuel vurdering, hvilken tilgang eller metode der er mest fordelagtig for at opnå inddragelse af det enkelte barn, uagtet om barnet har fået tildelt en diagnose og eventuelt hvilken.

4 Fund fra vidensindsamlingen: organisering, rammer og ressourcer

De følgende to kapitler (kapitel 4 og 5) præsenterer vidensindsamlingens primære fund og centrale pointer. Vidensindsamlingen har *ikke* fundet frem til entydigt velafprøvede metoder til arbejdet med at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i sagsbehandlingen (dvs. fra organisering, planlægning og forberedelse af inddragelsen til selve inddragelsen i mødet/samtalen med barnet og det efterfølgende implementerende arbejde). Det er ikke usandsynligt, at der fx er socialrådgivere, som har udviklet egne virksomme tilgange i arbejdet hele vejen rundt med målgruppen, gennem oparbejdelse af grundig viden om og kendskab til det enkelte barns særlige behov. Men en sådan eventuel eksisterende (lokal) viden om tilgange og metoder findes ikke beskrevet og/eller velafprøvet i en større skala. Derimod finder vi mere eklektiske bidrag til delprocesser omkring inddragelse i sagsbehandling, som fx vedrører organiseringen omkring inddragelsen eller selve mødet med barnet.

I det følgende udledes central viden fra de inkluderede publikationer. Vi har valgt at præsentere pointerne tematisk under forskellige delprocesser af arbejdet med at inddrage barnet. Overordnede falder temaerne under punkterne, som er illustreret i den analytiske Figur 3.1, nemlig 'Organisering, prioritering og ressourcer' og 'Samarbejdet med barnet'. Dette kapitel 4 sætter fokus på 'Organisering, prioritering og ressourcer', mens det efterfølgende kapitel 5 sætter fokus på 'Samarbejdet med barnet'.

4.1 Organisering, ressourcer og helhedssyn (skab rum for barnets inddragelse)

En del litteratur beskriver, hvordan faglige prioriteringer og ressourcer har betydning for den aktuelle inddragelse (eller mangel på samme), der finder sted. Ligeledes beskriver litteraturen, hvordan organiseringen omkring sagsbehandling på børneområdet, samt vidensopbygning hos fagprofessionelle i forhold til at skulle inddrage børn og unge med autisme og ADHD i sagsbehandlingen, har betydning for den aktuelle inddragelse. Det vil sige den måde, der skabes rum og oparbejdes nødvendig viden hos tilhørere (socialrådgivere), ved at prioritere og organisere vidensopbygning omkring inddragelsen af barnet eller

den unge med autisme og ADHD i sagsbehandlingen. De følgende afsnit beskriver relevante pointer fra denne litteratur i form af tilgange og perspektiver, som kan styrke inddragelse af børn med autisme og ADHD.

Af 'Diagnoser i myndighedsarbejde' (Moesby-Jensen (red.), 2019) fremgår det, hvordan vidensdeling, informationsudveksling og koordinering i sagsarbejdet omkring børn og unge med autisme og ADHD er afgørende for barnets inddragelse. Bogen samler bidrag fra flere forskellige videnspersoner og forskere med kendskab til målgruppen og arbejdet med denne, og på tværs af bogens forskellige bidrag illustreres vigtige forhold, som kan understøtte inddragelse af barnet og den unge⁵. For eksempel peges der på vigtigheden af, at fagprofessionelle omkring barnet samarbejder på en sådan måde, at misforståelser, aftalebrud og kommunikationsudfordringer undgås, og derimod sikrer effektivering af rette foranstaltninger for barnet (Moesby-Jensen et al., 2019: s. 118-119). En relationel koordinering mellem fagprofessionelle omkring barnet er afgørende og giver mulighed for en optimal indsats over for barnet, men forudsætter også en rimelig grad af fælles forståelse omkring målsætninger og viden om barnet, og herunder at barnet inddrages i denne proces. Moesby-Jensen og kollegaer gør opmærksom på vigtigheden i, at den enkelte fagprofessionelle er bevidst om, hvordan faglige holdninger til og viden omkring et barn eller ung med autisme eller ADHD oftest vil være præget af værdier og følelser omkring barnet og dennes situation. Det kan give konfliktuerende synspunkter omkring og forståelser af barnet og føre til i værste fald manglende inddragelse af barnet og familiens perspektiv i sagsbehandlingen (Moesby-Jensen et al., 2019: s. 122).

At anlægge et helhedssyn på barnet med autisme eller ADHD kan være udfordrende, fordi der kan herske flere divergerende opfattelser af barnet, bl.a. grundet det faktum, at barnet kan have forskellige udfordringer og ressourcer i forskellige sammenhænge og kontekster. Endvidere kompliceres billedet af, at der ikke findes konkrete ensartede tiltag, som er gavnlige for denne heterogene gruppe af børn og unge – der er ingen indsatser på tværs af gruppen, som *altid* er nyttige. Desuden vil tilgangen til barnet eller den unge med autisme eller ADHD altid bero på barnets egen forståelse, og ikke kun på en vurdering udefra af belastninger og ressourcer hos barnet. Det kræver et stort overblik hos myndighedssagsbehandler at anlægge et helhedssyn i sagsbehandlingen, herunder både at have viden om autisme/ADHD og eventuelle tilstødende udfordringer (angst, depression, OCD eller andet), viden om det konkrete barns historie, erfaringer, egne perspektiver, ønsker og motivation samt kendskab til opfattelser og målsætninger hos andre fagprofessionelle og

⁵ I gennemgangen i dette afsnit har vi inddraget viden fra 'Diagnoser i myndighedsarbejde' (Moesby-Jensen, red. 2019) kapitel 4 og 5, som handler om hhv. 'Myndighedsopgaver og helhedssyn i det tværprofessionelle arbejde omkring børn og unge med autismspektrumforstyrrelser eller ADHD', (kapitel 4) samt 'Vilkår og praksis i det socialfaglige myndighedsarbejde omkring børn med autismspektrumforstyrrelser eller ADHD' (kap. 5).

forældre omkring barnet. Et sådant overblik eller indgående viden om det konkrete barn kan desuden udfordres i tilfælde, hvor en ny socialrådgiver bringes i spil, hvilket Moesby-Jensen og kollegaers studie med unge med autisme bl.a. har peget på. Her beskriver unge, hvordan de oplever manglende kontinuitet grundet sagsbehandlerskift, og at socialrådgiveren kan mangle indsigt i, forståelse for og evner til at lytte og inddrage på unges præmisser (Moesby-Jensen & Moesby-Jensen, 2019).

Samtidig peger Moesby-Jensen og Moesby-Jensen (2019) på, hvordan 'magt og økonomisk rationalitet sætter grænser for socialarbejderens muligheder for at anerkende borgeren' (Moesby-Jensen & Moesby-Jensen, 2019: s. 138, med henvisning til Høilund & Juul, 2005). Magtens grænser skal her ikke alene forstås som lovgivningens grænser, men også i betydningen definitionsmagt, og forståelses-magt, hvor det bliver afgørende at udøve magten på en måde, hvor barnets perspektiv er inddraget frem for unddraget. Moesby-Jensen beskriver, med henvisning til en kvalitativ undersøgelse blandt 20 myndighedsrådgivere (Moesby-Jensen & Moesby-Jensen, 2019: s. 149), hvordan rådgiveres personlige og ideologiske tilgange spiller en ikke-uvæsentlig rolle i tilgangen til og forståelsen af barnet, og den sagsbehandling de kan støtte barnet med. Der er forskel på, i hvilken grad socialrådgivere eksempelvis har fokus på at iværksætte kompenserende ydelser for barnet, eller i højere grad har fokus på interaktionen og relationerne i familien og med øvrige aktører i barnets netværk eller begge dele samtidig (Moesby-Jensen & Moesby-Jensen, 2019: s. 153).

Opsummerende kan der peges på med Moesby-Jensen og kollegaers omfattende bidrag og grundige bog, at organisering omkring arbejdet med børn med autisme og ADHD i sagsbehandling har betydning for graden af helhedssyn, der bliver anlagt. Ligeledes har den enkelte socialrådgivers ideologi, værdier og viden om autisme, ADHD og det individuelle barn betydning for inddragelsen af barnets eget perspektiv, og for hvordan samt i hvilken udstrækning det gøres.

- o Moesby-Jensen, C., red. (2019): *Diagnoser i myndighedsarbejdet. Børn og unge med autisme eller ADHD*. København: Samfundslitteratur.

Herunder kapitel 4 og 5:

Myndighedsopgaver og helhedssyn i det tværprofessionelle arbejde omkring børn og unge med autismspektrumforstyrrelser eller ADHD, af Moesby-Jensen, C.K., Ejrnæs, M. & Lundemark Andersen, M.

Vilkår og praksis i det socialfaglige myndighedsarbejde omkring børn med autismspektrumforstyrrelser eller ADHD, af Moesby-Jensen, C.K. & Moesby-Jensen, T.

4.2 Viden om autisme, ADHD og det enkelte barn er afgørende (at blive vidende tilhørere)

En pointe, som mange gange er dukket op i vidensindsamlingen (bl.a. i Moesby-Jensen, 2019; Socialstyrelsen, 2022) handler om, at fagprofessionelle i kommuner nødvendigvis må have det fornødne vidensgrundlag for at kunne praktisere inddragelse af børn med særlige karakteristika som ADHD og autisme. Det handler om, jf. vores analytiske model med afsæt i Lundys elementer i børneinddragelse (Lundy, 2007), at skabe vidende tilhørere, som forstår at lytte til børnene på børnenes præmisser. Fagprofessionelle, der udfører samtaler med børn med autisme og ADHD, bør have et godt forudgående kendskab til diagnoserne, og hvordan det påvirker det enkelte barn. For at kunne bruge hhv. ADHD-værktøjer og autisme-specifikke værktøjer, er det nødvendigt at have indblik i de grundlæggende problematikker hos det enkelte barn for dermed at undgå, at den fagprofessionelles eget erfaringsgrundlag kommer til at danne grundlag for tolkning af svarene.

Samme pointe understreges gennemgående i Dunns bog (2020) om 'Social Work with Autistic People' – en bog, som har til formål at samle essentiel viden, erfaring og lovgrundlag, når det gælder socialt arbejde med mennesker med autisme. Bogen består hele vejen igennem af praksiseksempler på, hvordan indgående viden hos fagprofessionelle, og ikke bare overfladisk kendskab til autisme, er helt afgørende for at skabe reel inddragelse og indflydelse for personen med autisme. Samtidig er det vigtigt at have forståelse for den enkeltes særegne autisimetræk. Her kunne tilføjes, at det tilsvarende gælder ADHD-træk. Dunn fremhæver, at personen med høj intelligens og fremragende faglige evner på udvalgt områder kan have rigtig svære autistiske træk og udfordringer med at klare en selvstændig hverdag, ligesom det omvendt kan være tilfældet, at den infantile autist med lav IQ og svære autisimetræk kan klare sociale og hverdagslige situationer bedre end det umiddelbart afspejles af personens diagnostiske journal (Dunn, 2020: s. 53)⁶.

Arbejdet med at inddrage barnet forudsætter derfor, at socialrådgiveren opnår kendskab til barnets særegne behov og forudsætninger, set ud fra barnets individuelle perspektiv. Det er afgørende, at socialrådgiveren ikke bruger egne tolkninger, eller alene trækker på generelle erfaringer om børn og børns behov, men finder frem til det enkeltes barns perspektiv og erfarede behov. Det kan kræve særlige kommunikative tilgange, da barnet sandsynligvis ikke er i stand til at have metaperspektiv på sin egen situation, hvorfor barnet ikke kan gætte sig til svar og konsekvens af de svar, som gives. En opmærksomhed her handler også om, at barnet eller den unge med autisme ofte mangler erfaring med at tage egne beslutninger, bl.a. fordi velmenende voksne omkring barnet

⁶ Centrale pointer fra Dunns bog (2020) præsenteres igennem flere af vidensindsamlingens afsnit, idet bogen igennem indeholder ideer og råd til fagprofessionelle omkring målgruppen.

med funktionsnedsættelser har været 'protektionistiske' og beskyttet barnet ved at varetage beslutninger for barnet (Dunn, 2020: s. 175). Det kræver autismspecifik viden at kunne lave gode autismesamtaler, og forskellige børn og unge med autisme har forskellige kommunikative evner og ikke mindst forskellige erfaringer at trække på. Diversiteten i måden at kommunikere på hos forskellige børn kan komplicere fagpersonens forståelse – man kan fx opleve, at barnet afgiver svar, som virker plausible, men som måske ikke har sammenhæng med, hvad barnet i virkeligheden ønsker.

Samme pointe understreges af den svenske organisation Autism & Asperger Förbundet, som har udarbejdet, hvad de benævner en vejledning til samtaler med barnet med autisme, målrettet det sociale arbejde (Autism & Asperger Förbundet, 2022). Vejledningen består i en gennemgang af punkter, man skal være opmærksom på i samtalen med barnet med autisme, og eksempler på, hvordan disse opmærksomhedspunkter kan udspille sig. For eksempel under punktet 'konkret tænkning' forklares, hvordan barnet kan tolke spørgsmål bogstaveligt og dermed svare misvisende: 'kan du besvare spørgsmålet?' kan blive besvaret med 'ja', men uden, at barnet har forstået indholdet i spørgsmålet. Under punktet forklares også, hvordan spørgsmål, som fx 'hvordan er det hjemme hos mor/far?', er for åbne og ukonkrete, ligesom abstrakte forhold, metaforer eller sammenligninger kan være svære for barnet at forholde sig til.

Vejledningen er bygget op omkring en række punkter, som kræver særlig viden, når barnet med autisme skal inddrages, netop fordi barnet med autisme adskiller sig fra mange andre børn på netop disse punkter:

- sprogforståelse og udtryksformer
- behov for at kommunikere på sin egen måde
- konkret tænkende
- udfordringer med perspektiv-tagning
- udfordringer med at gå fra detaljer til forståelig helhed
- udfordringer med eksekutive funktioner
- udfordringer i sociale samspil med andre
- barnet uden talesprog
- andre måder at stille spørgsmål.

Under hvert punkt gives eksempler på opmærksomhed og viden, som er vigtig at besidde, snarere end konkrete anvisninger eller metoder/specifikke tilgange til, hvordan den inddragende samtale skal foregå.

Ligeledes findes i Dunns bog en række punkter, som påpeges at være væsentlig viden for socialrådgiveren at have in mente i arbejdet med den unge

med autisme (Dunn, 2020). Herunder samtlige af de samme punkter, som Autism & Asperger Förbundet (2022) har omtalt (nævnt oven for, samt yderligere nogle punkter som præciserer bl.a., hvordan autisme kan medføre udfordringer med at definere og forklare egne behov, og kan tendere til at svare det, som skønnes 'det rette', frem for det, man egentlig selv synes⁷.

- Autism & Asperger Förbundet (2022). *Samtal med barn som har funktionsnedsættninger* [Vejledning til samtaler med barnet med autisme]. Fakta-gransket av Socialstyrelsen. Senast gransket: 2022-06-07. Tilgængelig på: <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/funktionshinder/vald-mot-barn-med-funktionsnedsattning/samtal-om-vald-mot-barn-med-funktionsnedsattning/samtal-med-barn-som-har-funktionsnedsattningar/>.
- Dunn, Y. (2020). *Social Work with Autistic People. Essential Knowledge, Skills and the Law for Working with Children and Adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.

4.3 Skærpet blik for barnets egen problemforståelse (tilhørere som giver indflydelse)

En del litteratur indhentet i vidensindsamlingen skitserer en væsentlig pointe omkring velfærdssystemernes til tider lidt ufleksible rammer og regler, som møder individet og dennes særlige profil, behov og livsomstændigheder, somme tider som et benspænd. En central artikel i denne litteratur er Maja Lundemark Andersens *'Who is in Need of Empowerment'* (2016), som bl.a. handler om, at unge med ADHD eller autisme *"bliver oversat til system-sprog"*, og at *"individuelle situationer bliver vurderet på baggrund af institutionelt definerede diagnoser og kontekster"* (Andersen, 2016: s. 118). Som Andersen beskriver, bliver unge, der møder socialrådgivere, modelleret ind i kategorier, der passer til velfærdssystemets aktuelle og disponible procedurer (Andersen, 2016). Ved at kategorisere de unges udfordringer skabes et råderum for socialrådgiveren at arbejde indenfor, men for den individuelle unge er det en udfordring, hvis der ikke er 'en kasse, de passer ind i'. Dette er en pointe, som

⁷ Autism Europe har fornylig afsluttet et EU-projekt på Malta om "autism friendly spaces" (<https://www.autismeurope.org/eu-project-afs-autism-friendly-spaces-2019-2022/>). Som et led i projektet indgår et online-forløb, som kan tilgås og 'uddanne' fagprofessionelle til 'autisme ambassadører', og samtidig opstilles i projektet ideer til, hvordan man gør omgivelser autismevenlige (Home | AutismFriendlySpaces). Udvalgte pointer fra projektet kan antageligt være inspirerende i en sagsbehandlingskontekst, herunder ideen om at oparbejde en grundlæggende viden om autisme, og hvad man skal være opmærksom på i sagsbehandlingen omkring børn med autisme.

ikke kun omfatter børn og unge med autisme eller ADHD, men børn og unge generelt (se Bengtsson & Henze-Pedersen, 2022).

For at skabe 'empowering-partnerskaber' mellem unge og de professionelle myndighedsudøvere, pointerer Andersen, at der skal findes måder, hvorpå kompleksiteter og dilemmaer i socialt arbejde kan overvindes. Herunder bl.a. kompleksiteten, hvad angår unges forskellige udfordrings- og ressourceprofiler, samt medfølgende forskelligartede støttebehov og udviklingsmuligheder, uagtet at deres diagnostiske beskrivelser forekommer ensartede. Et vigtigt opmærksomhedspunkt til praksis på feltet handler om at skabe en øget forståelse af, at kompleksiteten hos børn og unge med behov for støtte er ganske stor, og at det er uensartede profiler og behov, som børn og unge repræsenterer, selvom de har 'samme' ADHD-diagnose eller autismediagnose. Andersen (2016: s. 121) konkluderer med artiklen, at det fremtidige sociale arbejde bør bero på et afsæt i individets egen problem- og behovsdefinition, og derudfra skabe empowering-partnerskaber mellem professionelle og individet med støttebehov.

Dunn (2020) omtaler i sin bog, hvordan alt for mange socialarbejdere har alt for lidt forståelse for det konkrete barns/den unges eget perspektiv, bl.a. qua det faktum, at den 'standardviden', som socialrådgivere klædes på med omkring autisme, er for spinkel. Dunns pointe er skrevet ud fra en britisk kontekst, men kan antages også at gøre sig gældende i en eller anden udstrækning i en dansk kontekst. Det kan medføre, påpeger Dunn, at socialrådgiveren forsøger at 'kompensere' for det, som antages at mangle for barnet/den unge med autisme, mens det måske egentlig ikke er et ønske for barnet/den unge selv. Dunn peger på, at den normative opfattelse af, hvad 'det gode liv' indebærer, ikke nødvendigvis er det, som den unge med autisme ønsker af færdigheder, værdier eller rammemæssige forhold i tilværelsen⁸.

- Andersen, M.L. (2016). Who is in Need of Empowerment? Social Work and Young People with ADHD. *Revista de Asistență Socială*, XV (2), 109-122.
- Dunn, Y. (2020). *Social Work with Autistic People. Essential Knowledge, Skills and the Law for Working with Children and Adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.

⁸ Et engelsk 'Guideline Review' (Crowe & Salt, 2015) opsummerer måder, hvorpå professionelle kan sørge for at give støtte, behandling og hjælp til børn og unge med autisme (Crowe & Salt, 2015). Artiklen opsummerer en lang række punkter, som den professionelle kan anvende i sit arbejde med barnet/den unge og familien, og som skal sikre, at der gives fx adgang til sundhedsydelser og sociale serviceydelser, og at disse ydelser besidder rette autismedfaglige viden, at der løbende sker justering og tilpasning af indsatser og målsætninger for barnet, at barnets omgivende miljø tilpasses, at der kigges på behovet for medicinsk eller anden behandling, herunder i relation til eventuelle søvnproblematikker, sensoriske udfordringer, fysiske eller psykiske tilstødende problematikker osv. Alt i alt er de guidelines, der listes og gennemgås i review-artiklen, fornuftige punkter at have for øje i arbejdet med at støtte barnet og familien, men artiklen beskriver ikke, *hvordan* barnets eget perspektiv inddrages i processen – snarere hvad processen skal munde ud i.

4.4 Behov for at styrke børn og unges indflydelse

Flere af de fremsøgte udgivelser i denne vidensindsamling har fokus på behovet for, og ikke mindst barrierer for at styrke børn og unge med særlige behov i relation til sagsbehandlingen omkring dem. I Irland har man gennem mange år arbejdet på spørgsmålet om, *hvordan* man skaber 'empowerment' hos børn og unge, og hvordan man praktiserer reel inddragelse af børn og unge med forskellige udfordringer i beslutningsprocesser. I det såkaldte 'Barnardo's Participation Project' (tidligere kendt som the Disabled Children and Young People's Participation Project) har man siden 2002 søgt at udvikle måder til at inddrage børn med forskellige udfordringer i beslutningsprocesser. I projektet er der fokus på børn og unge med forskellige psykiske, læringsmæssige og sensoriske udfordringer i alderen 5-25 år (Murray, 2015: s. 79). Dette skal ske gennem samarbejde med børn, unge, fagprofessionelle og politiske beslutningstagere på forskellige niveauer og områder og gennem skiftende tider og kontekster for det efterhånden årelange projekt. Barnardo's Participation Project munder dog ikke ud i konkrete metoder, men afprøver, udvikler og drøfter løbende udviklingspotentialer og opmærksomhedspunkter om inddragelse af unge med mange forskellige udfordringer og sociale baggrunde, og i relation til mange forskellige dele af de unges liv, fx skole/uddannelse, sundhed og sociale forhold (se mere på <https://www.barnardos.org.uk>).

Dunn (2020) skriver i sin bog om vigtigheden af at skabe 'samtalevenlige miljøer' (Dunn 2020: s. 41), som muliggør, at den unge med autisme kan komme til orde og blive inddraget. Her er tale om miljøer (rum), som didaktisk er tilpassede uden for meget, 'der forstyrrer', uden støj omkring, og hvor samtaleparten (socialrådgiveren) holder fokus på et tema ad gangen. Med autisme (og ligeledes med ADHD) kan multitasking være en udfordring, og der skabes således *ikke* samtalevenlige miljøer såfremt socialrådgiveren taler og bevæger sig mellem forskellige lokaler samtidig, eller leder efter en kuglepen imens, ligesom det *ikke* er samtaleunderstøttende for den autistiske unge at blive bedt om at læse et dokument samtidig med, at nogen taler (Dunn, 2020: s. 42).

Greb, der kan medvirke til at styrke børn og unge med autisme og ADHD i relation til at få indflydelse på egen sagsbehandling, kan således handle om at være opmærksom på de barrierer, der kan opstå, og på at skabe optimale rammer og betingelser omkring situationerne for inddragelse. Herunder at skabe tryghed og tillid hos den unge, som også vil blive udfoldet i afsnittene nedenfor omkring samarbejdet med barnet.

- Murray, R. (2015). "Yes They are Listening but Do They Hear Us?" Reflections on the Journey of the Barnardo's Participation Project. *Child Care in Practice*, 21(1), 78-90.

- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.
- Dunn, Y. (2020). *Social Work with Autistic People. Essential Knowledge, Skills and the Law for Working with Children and Adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.

5 Fund fra vidensindsamlingen: samarbejdet med og inddragelse af barnet

Foruden organisering, prioritering og ressourcer, som relaterer sig til det at give rum og reelle tilhørere (Lundy, 2007) i relation til inddragelse af børn med autisme og ADHD i sagsbehandling, har også selve mødet med barnet, og måden hvorpå det gøres, naturligvis betydning for inddragelse. Det er på 'mikro-niveauet' i mødet med det enkelte barn, at inddragelsen skal finde sted. Det er her, at barnet skal gives stemme og indflydelse. I de følgende afsnit præsenteres punkter fra vidensindsamlingen, som knytter sig til selve mødet med barnet, og hvilke læringspunkter der kan være omkring dette.

5.1 Forberedelse og forventningsafstemning med barnet (skab rum for barnets stemme)

En del litteratur peger på vigtigheden af at forberede barnet forud for samtaler: Hvorfor skal barnet deltage, hvad skal barnet deltage i, hvordan skal barnet deltage, hvem er til stede, hvad skal der komme ud af samtalen, hvordan foregår samtalen osv.? Sådanne spørgsmål er det vigtigt, at barnet på forhånd har fået afklaret, gerne suppleret af fotos af fagperson(er), som deltager i samtalen (Dunn, 2020: s. 38), eventuelt af lokalet, hvori samtalen foregår, og gerne suppleret også med konkrete spørgsmål eller temaer, barnet skal være forberedt på at tale ud fra (se også Kinlund, 2022a; Organization for Autism Research, 2017). Med henvisning til Lundys inddragelsesmodel handler det om at skabe rum for barnets deltagelse, at tilbyde rammer, der understøtter barnets deltagelse (Lundy, 2007).

Det er samtidig vigtigt at have en dagsorden, som ikke er for lang. I en syv-trins-plan til en 'underviserguide' målrettet fagprofessionelle, som arbejder med børn med autisme, påpeges det, at man bør tænke i 'autisme-tid'. Det vil sige god betænkningstid og bearbejdningstid, ingen stress, korte seancer eller samtaler af max 30 min. Visualiser gerne dagsorden/mødepunkter og hav dem synligt fremme, og minimer øvrigt støj i lokalet. Sprog bør holdes simpelt og være anerkendende i tilgangen til barnet (Organization for Autism Research, 2017). Sådanne didaktiske, sproglige og strukturerede råd er gængs autisme-

pædagogisk viden og bør afstemmes også i samarbejdet med barnet, når det drejer sig om sagsbehandling og inddragelse af barnet.

Videre peger Dunn (2020) på, at socialrådgiveren bør være opmærksom på eventuel sansefølsomhed og udfordringer med koncentration, og fx undgå for meget parfume samt tøj eller smykker, der knitrer eller på anden måde 'larmer'. Det kan forstyrre opmærksomheden hos den unge, som kan have svært ved at 'binde an' på en samtale med en person, de ikke bryder sig om at være i nærheden af grundet dufte eller lyde. Sansesensitive unge bryder sig også sjældent om berøring særligt fra fremmede, hvorfor socialrådgiveren med fordel kan undgå at lægge en hånd på skulderen af barnet/den unge eller lignende (Dunn, 2020: s. 37).

Endelig er forventningsafstemning med barnet eller den unge også vigtig, hvad angår formålet med samtalen, og hvad der kommer ud af det. Autisme kan medføre rigiditet, og udsagn tages meget bogstaveligt, hvorfor udsagn som 'jeg vender tilbage til dig i løbet af de næste par dage' eller 'jeg er sikker på, at vi kan hjælpe dig', sætter visse konkrete forventninger hos barnet/den unge. Samme pointe kan gøre sig gældende for børn generelt, mens barnet med autisme i særlig grad kan være konkret-tænkende og rigid i sin opfattelse af beskeder. Hvis socialrådgiverens udsagn ikke efterleves, kan det medføre tillidsbrud, der er svære at genoprette, hvorfor bl.a. Dunn (2020) påpeger, at god sagsbehandling kræver autismevenlig kommunikation og punktlighed i forhold til aftaler, der indgås, og udsagn, der stilles i sigte (Dunn, 2020: s. 43). Det handler således også om sprog og formuleringer, hvor socialrådgiver ikke bør spørge barnet til fx ønske om at skifte skole, hvis ikke dette er en reel og nærtstående mulighed, men i stedet bør formulere spørgsmål om, hvilke skolerammer der virker og ikke virker for barnet.

Opsamlende kan der peges på følgende punkter, socialrådgiveren med fordel kan være opmærksom på:

- Hav de 9 h'er for øje (se neden for, hentet fra ADHD-Foreningen⁹)
- Send på forhånd foto af socialrådgiver og evt. mødelokale
- Sørg for info om samtalepunkter
- Visualisér en kort dagsorden, som er synlig under mødet
- Anvend anerkendende og simpelt sprog
- Vær opmærksom på sansesensitivitet – fx i forhold til lyde og lugte
- Hold, hvad du lover – aftal kun punkter, der med garanti kan efterleves.

⁹ ADHD-Foreningen: De 9 magiske h'er: <https://adhd.dk/mestringsbanken/igangsætning/de-9-magiskeher/>

Figur 5.1 De 9 h'ér. En strategi til at forventningsafstemme og skabe overblik.

De 9 h'ér:

1. Hvad skal jeg lave?
2. Hvorfor skal jeg lave det?
3. Hvordan skal jeg lave det?
4. Hvor meget skal jeg lave?
5. Hvor længe skal jeg lave det?
6. Hvornår skal jeg lave det?
7. Hvor skal jeg lave det?
8. Hvem skal jeg lave det sammen med?
9. Hvad skal jeg bagefter?

Kilde: ADHD-Foreningens mestringsbank. Se ADHD-Foreningens hjemmeside (sidst søgt 03.02. 2023)

- Organization for Autism Research (2017). *Life Journey through Autism: An Educator's Guide to ASD*. Arlington, VA: Organization for Autism Research.
- Kinlund, M.E. (2022a). *Samverkan, inom LSS verksamheter och socialpsykiatrin, på gott och ont – jag hör vad du säger*. Stockholm: BoD.
- Dunn, Y. (2020). *Social Work with Autistic People. Essential Knowledge, Skills and the Law for Working with Children and Adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.

5.2 Opbyg relation, tryghed og tillid i dialogen (muliggør barnets stemme)

I litteratur omkring samarbejdet med børn beskrives ofte det at 'opbygge rapport', i betydningen at opbygge en tillidsfuld relation med barnet som vigtig.

Særligt kan dette være vigtigt i relation til børn med udfordringer, fordi de oftere kan have oplevet svære relationer og misforståelser, som gør, at de ikke uden videre møder professionelle med tillid. Måder, der beskrives i litteraturen til at opbygge positiv relation, som kan medvirke til, at barnet bliver tryk og afslappet i samarbejdet, omfatter bl.a. legende tilgange tilpasset barnets alder, tegne- eller rollespillende lege (se fx Lowenstein, 2011) samt brugen af dukkespil eller visuelle redskaber (se fx Chase et al., 2012). Det er imidlertid væsentligt, at også socialrådgiveren, eller andre fagpersoner, der interagerer med barnet gennem legende tilgange, selv finder tilgangene naturlige og kan agere autentisk i dem. Autencitet kan være vigtig for barnet, særligt med autisme eller ADHD, hvor påtagethed kan bevirke modstand eller utryghed.

For børn med autisme kan det at opbygge en tillidsfuld relation være særligt vanskeligt, fordi autisme kan medføre udfordringer med at interagere med andre og i særdeleshed med mennesker, der ikke er kendte for barnet. Sædvanligvis opbygger vi relation med hinanden gennem smalltalk, men med barnet eller den unge med autisme er det ikke altid en hensigtsmæssig tilgang. Her kan det være fordelagtigt at gå mere langsomt til værks ved indledningsvist blot at være tilstede i samme rum uden at søge vedvarende øjenkontakt eller talekontakt og arbejde sig langsomt fremad med interaktionen (Dunn, 2020: s. 36). For det autistiske barn eller den unge anskues samtaler, særligt i kontekst af sagsbehandling, som et forum for udveksling af informationer, ikke for at spørge til løst og fast, hvilket kan forvirre eller skabe utryghed. Således kan det være væsentligt i en myndighedssagsbehandling at prioritere at skabe rum for godt samarbejde med barnet eller den unge.

I Barnado's Participation Project (omtalt oven for i afsnit 4.4) omhandlende børn og unge med mange forskellige udfordringer, samt i Murrays artikel omkring det at styrke børn og unge generelt (Murray, 2015), fremhæves nogle punkter, som kan være væsentlige i opbygningen af et tillidsforhold mellem barnet/den unge og den fagprofessionelle (Murray, 2015). Punkterne er ikke udformet specifikt til målgruppen af børn med autisme og ADHD, men kan overvejes som et led i at inddrage barnet:

- Behovet for at udvikle tillid hos barnet/den unge til, at deling af egne perspektiver anvendes på en måde, som barnet selv oplever gavnligt
- Behovet for at tydeliggøre for barnet, hvem de kan gå til med forskellige udfordringer, så de ikke ender med at skjule eller undertrykke svære følelser
- Muliggøre, at barnet medtager 'bisidder' eller støtteperson under samtaler – alt efter samtalerens indhold kan det være hensigtsmæssigt med forskellige bisiddere eller ledsagere alt efter formål med samtalen.

Pointen omkring bisiddere som mulige veje til at skabe inddragelse og tryghed for barnet understreges også af Moesby-Jensen (2019: s. 212¹⁰), som bl.a. har gennemført et studie med 21 unge med autisme (17-26 år), der fortæller, hvordan bisiddere opleves gavnlige for de unges inddragelse. Bisidderen kan medvirke til at understøtte samtale med socialrådgiveren, hjælpe med at navigere rundt i det sociale system og oversætte myndighedssprog samt afhjælpe barnet eller den unges ubehag ved social interaktion med fremmede og med at huske aftaler, der blev indgået på mødet (Moesby-Jensen, 2019). Dermed kan bisidder medvirke til at skabe tryghed og tillid i barnets deltagelse.

Tillidsopbygning går også den anden vej, dvs. handler også om, at socialrådgiveren opbygger eller bevarer en tiltro til, at barnet eller den unge samarbejder, når de kan (Stewart-Ferrer, 2022), og at barnet gør sit bedste for at leve op til de krav og forventninger, der er til dem. Stewart-Ferrer (2022) har fornylig sat fokus på børn med autisme, som udadtil kan udtrykke stærk modstand til at samarbejde, og henviser til generelle grundpræmisser omkring børn, som i udgangspunkt instinktivt altid er gearede til samarbejde, hvis de kan. Hvis barnet ikke samarbejder, påpeges det, at dette typisk skyldes, at kravene opleves som uopfyldelige af børnene. Børnene kan mangle specifikke færdigheder – indre som ydre, dvs. indre færdigheder som fx 'konfliktløsning', eller ydre færdigheder som et passende sprog herfor. Eller kravene til barnet kan opleves som urealistiske. Stewart-Ferrer opsummerer følgelig, at en vej frem er at afklare, om – og i givet fald hvordan – barnet kan blive i stand til at opfylde kravene, og om kravene i det hele taget er passende. Dette skal gerne ske i samarbejde med barnet på den måde, at barnets perspektiver og bekymringer inddrages. I dette afklarende arbejde er det vigtigt at afdække, hvad der udgør årsager til stress for barnet, og hvordan disse kan minimeres.

¹⁰ Kapitel 7 i 'Diagnoser i myndighedsarbejde', skrevet af Moesby-Jensen, C.: Unge med autismspektrumforstyrrelser og deres oplevelser af møder med myndighedsrådgivere.

Boks 5.1 Inspiration fra anden litteratur om tillidsopbygning med børn

Den dialogiske børnesamtale (DMC) - udviklet af Kari Gamst (norsk professor, se fx Gamst, 2011 og Langballe, 2011). En metode til kommunikation med udsatte børn, som er udviklet for at give optimale muligheder for, at barnet kan fortælle om erfaringer, tanker, oplevelser, synspunkter om hændelser, overgreb, omsorgssvigt eller andre traumatiske oplevelser. Metoden indeholder forskellige samtalefaser, bl.a. forberedende fase, *kontaktetablering*, og introduktion samt fri fortælling hos barnet. DMC er afprøvet i en dansk kontekst, og der kan være elementer herfra, som kan anvendes med målgruppen af børn med autisme og ADHD også. (Se fx notatet fra Frederiksberg Kommune 2020 om Den Dialogiske børnesamtale - DMC: https://www.frederiksberg.dk/sites/default/files/meetings-appendices/2621/punkt_1_bilag_3_bilag_3.pdf)

- Lowenstein, L. (2011). *Favorite Therapeutic Activities for Children, Adolescents, and Families: Practitioners Share Their Most Effective Interventions*. Toronto: Champion Press.
 - Chase, R.M., Medina, M.F. & Mignone, J. (2012). The Life Story Board: A feasibility study of a visual interview tool for school counsellors. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 46(3), 183–200.
 - Stewart-Ferrer, C.A. (2022). PDA – et nyt perspektiv i rådgivning ved autismeprofiler. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 59(2), 31-51.
 - Moesby-Jensen, C., red. (2019). *Diagnoser I myndighedsarbejdet. Børn og unge med autisme eller ADHD*. København: Samfundslitteratur.
- Herunder Kapitel 7 af Moesby-Jensen, C.: Unge med autismspektrumforstyrrelser og deres oplevelser af møder med myndighedsrådgivere.

5.3 Udarbejd et kommunikationskompas, der følger barnet (at skabe rum – og mulighed - for barnets stemme)

Kinlund (2022a) har udarbejdet en bog om samarbejdet inden for LSS (den svenske 'Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade') og Socialpsykiatrien, som handler om at give optimal støtte til mennesker med bl.a. au-

tisme, baseret på gensidig inddragelse og samarbejde. Bogen indeholder forslag omkring forberedelse af samtaler og møder, som blev præsenteret i afsnit 5.1. ovenfor, og indeholder desuden en række små beretninger, forslag, tips og ideer baseret på forfatterens egne erfaringer og baseret på pointer hentet fra den svenske Socialstyrelse og myndigheder i øvrigt.

1 af bogens 10 kapitler omhandler, hvad forfatteren betegner et kommunikationskompas, som omfatter en introduktion til og dokumentation af individets foretrukne kommunikationsform samt alternativt komplementerende kommunikationsform (Kinlund, 2022a: s. 86). Kinlund henviser i sin beskrivelse til Thunberg (2019) som medskaber af ideen omkring et kommunikationskompas. Kompasset kan gavne mødet mellem individ og socialrådgiver (eller anden fagprofessionel) ved at give viden om det enkelte barn/den unges kommunikative evner, ønsker hvad angår form, sprog osv. For barnet eller den unge med autisme eller ADHD kan det være vanskeligt at formidle, hvilke udfordringer der gør sig gældende i kommunikation og interaktion med andre, og hvilke eventuelle hjælpemidler eller kommunikationsbehov man har. Samtidigt kan det være udmattende for børn og unge at skulle gentage kommunikative præferencer og kompetencer, når der er en ny socialrådgiver.

Et kommunikationskompas kan antage forskellig form afhængig af den enkeltes behov, men vil ofte være indledt med en indholdsfortegnelse for at gøre det nemt at orientere sig i (Kinlund, 2022a: s. 87). Kompasset skal formuleres i 'jeg-form' for at gøre det personligt og bør formuleres positivt i form af tilgange, som understøtter god inddragelse og medvirker til, at kommunikationen fungerer bedst muligt. Nogle emner kan handle om samspillet rundt om den sproglige kommunikation, som er vigtig for, at kommunikationen lykkes godt, og at nogle emner kræver mere information og instrukser end andre. I bogen beskrives også, hvordan kompasset i nogle tilfælde kan ledsages af videomateriale fra vigtige samtaler i hverdagen (Kinlund, 2022a: s. 89). Denne pointe er ikke meget uddybet i bogen, men kan tænkes at være væsentlig at overveje særligt der, hvor barnet/den unge har meget svært ved at interagere med 'fremmede' og derfor primært kommer til udtryk med egne perspektiver og ønsker i samtale med fx forældre, klasselærer eller anden central voksen, som kan (med barn og forældres godkendelse) videoptage centrale pointer fra kommunikation, som kan være vigtige at videregive til fx socialrådgiveren. En vigtig pointe i afsnittet er, at personen selv bestemmer, hvem der skal orienteres om kommunikationskompasset, og selv medvirker til at udforme, udvikle og løbende tilpasse samt 'godkende' kompasset.

En anden bog, af samme forfatter (Kinlund, 2022b) udgør en samling 'tips og råd' (jf. bogens titel) i mødet med personer med autisme eller intellektuelle funktionsnedsættelser. Bogen understreger vigtigheden i, at fagpersoner har viden om autisme og ADHD, og præsenterer kortfattede beskrivelser af bl.a. autisme og ADHD og de kommunikative udfordringer, som heraf kan følge.

Dernæst opstiller forfatteren i den korte 'tips og råd'-samling nogle meget konkrete forslag til spørgsmål, der kan stilles under samtale med personen med autisme (som er den særlige målgruppe i fokus i bogen), og slutteligt findes i bilag et eksempel på, hvordan et kommunikationskompas kan udformes. Eksemplet rummer billeder og tegninger og er bygget op om følgende 12 punkter:

1. hvem jeg er
2. min familie og vigtige personer
3. meget vigtigt for mig
4. jeg kommunikerer sådan her
5. du kan hjælpe mig med at kommunikere
6. jeg interesserer mig for
7. bryder mig ikke om
8. ting jeg kan
9. sådan her kan du hjælpe mig
10. vigtigt at vide
11. jeg behøver hjælp til
12. aktuelt lige nu.

Punkterne ledsages af eksempler, symboler og billeder.

Autismecenter Nord-Bo har i 2020 udviklet et materiale, som eventuelt kan tænkes ind der, hvor man måtte ønske at udvikle et 'kommunikationskompas' eller lignende redskab til at orientere om, hvad der kan være godt at vide i relation til at inddrage barnet/den unge. Materialet hedder 'Let's Visualize – Min Autisme', se illustration i Figur 5.2. Som navnet indikerer, handler materialet om sammen at afdække, formidle og skabe viden om ens egen autisme i fællesskab mellem en fagperson og personen med autisme ud fra et stærkt visuelt materiale. Materialet består af en samtalemappe, en fagpersonsmanual samt forskellige arbejdsark, som gratis kan downloades på www.letsvisualize.dk. 'Let's Visualize – Min Autisme' tager udgangspunkt i modellen 'AutismeProfilen', der viser 12 forskellige funktionsområder, hvortil der gives forklaringer på, hvordan autisme kan påvirke personen med autisme, og forslag til hjælpssomme strategier man kan anvende for at minimere dagligdagens udfordringer og stress samt i interaktionen med andre. Alt sammen betydningsfulde oplysninger som personen med autisme kan dele med sit netværk herunder fagpersoner omkring sig.

Figur 5.2 De 12 funktionsområder i Let's Visualize, fra www.letsvisualize.dk¹¹

- Kinlund, M.E. (2022a). *Samverkan, inom LSS verksamheter och socialpsykiatri, på gott och ont – jag hör vad du säger*. Stockholm: BoD.
- Kinlund, M.E. (2022b). *Tips och råd i mötet med personer med Autismspektrumtillstånd, AST eller Intellektuell funktionsnedsättning*. IF. Stockholm: BoD.
- Thunberg, G. (2019). Kommunikation – ett grundläggande behov och en mänsklig rättighet. I Söderman, L. & Nordlund, M., red. *Omsorgsboken: möjligheter och svårigheter vid intellektuell funktionsnedsättning*. Uppl. 6. Stockholm: Liber.
- Overgaard, A. & Hornum, A. (2022). Let's Visualize – selvforståelsesmateriale - Hvordan kan man tale om noget så komplekst, som sin autisme? Hvordan kan man sætte ord på? *Nordbo Nyt*, (38), 9-10.

¹¹ Der er her suppleret med simple Googlesøgninger efter billedeksempler for at gøre beskrivelsen mere konkret. Billedet er hentet fra arbejdsarkssamlingen fra Let's Visualize: https://letsvisualize.dk/Storage/plugin_files/dynamic/uploads/32/Alle_Arbejdsark_i_en_fil.pdf

5.4 Samtale med barnet eller den unge uden sprog (at skabe rum for og muliggør barnets stemme)

Der er fremsøgt sparsomt med litteratur, hvad angår *inddragelse* af barnet eller den unge med ADHD og/eller autisme og uden sprog, når det gælder konkret *sagsbehandling*. Derimod er der i litteraturen, og ikke mindst i snowball-søgningen i forlængelse heraf, dukket en del litteratur op, hvad angår visuelle, computerbaserede, billede- og tegnbaserede tilgange til at kommunikere med barnet uden sprog – ikke kun barnet med autisme eller ADHD men også øvrige børn med kommunikative udfordringer, og særligt i relation til inddragelse i hverdagen i hjemmet og i skole/dagtilbud.

Det svenske Autism & Asperger Förbundet samt den svenske Socialstyrelse understreger i deres formidlinger omkring målgruppen bl.a. den pointe, at barnets intellektuelle niveau og modningsgrad ikke nødvendigvis er koblet med barnets manglende sprogfærdigheder. Det fremhæves også, at kommunikation med barnet uden sprog forudsætter et vist forarbejde, hvad angår at opbygge en forståelse gennem samtale med nære voksne omkring barnet i forhold til, hvordan barnet foretrækker at kommunikere. Andre tilgange end verbale kan være nødvendige – nogle børn og unge foretrækker eksempelvis mere skriftligt baserede tilgange, andre fysiske kommunikationsformer men understøttet af billeder og visuelle redskaber.

Dunn (2020: s. 174) skriver, at *"mennesker bør ikke betragtes som ude af stand til selv at ytre beslutninger, før end alle tænkelige forsøg er gjort på at bringe ham eller hende i stand til at ytre beslutninger"*. Dunn fremhæver det som en forudsætning, at fagpersonen, som kommunikerer med barnet eller den unge uden verbale sprogfærdigheder, sikrer sig, at barnet/den unge forstår at benytte fx 'repræsentation' – dvs. det at forstå logikken i, at eksempelvis et billede af en kop kan symbolisere eller repræsentere konceptet at være tørstig. Det kan også være relevant at sikre sig, at barnet forstår 'først-så' – dvs. logikken i, at to billeder, med eksempelvis 1) en skål mad og 2) en person, der går ud ad døren, betyder, at først skal du spise, dernæst skal du afsted (Dunn, 2020: s. 178). Sådanne kommunikationsformer kan med fordel trænes med den unge, hvormed kommunikation uden sprog gøres lettere tilgængelig. På denne vis er en løbende inddragelse også med til at træne børn og unge i at give udtryk.

Picture Exchange Communication System, eller PECS, er en billedbaseret kommunikationsmåde, som anvendes nogle steder i Danmark (se fx Autismeforeningens temaartikel: <https://www.autismeforening.dk/videnscenter/artikler/temaartikler/hvordan-kommunikerer-vi/>). PECS giver folk med ringe eller ingen verbale kommunikationsevner mulighed for at kommunikere ved hjælp

af billeder. Eksempelvis lærer børn, som bruger PECS, at henvende sig til en anden person og give dem et billede af en ønsket genstand i bytte for den pågældende genstand, som fx et glas vand eller en banan. På den måde kan barnet selvstændigt kommunikere om egne behov og ønsker. Ligeledes kan PECS bruges til at kommunikere en anmodning, en tanke eller andet, som i en eller anden grad kan vises eller symboliseres på et billedkort. PECS har i forskellige sammenhænge vist sig at fungere i både hjemmet og klasseværelset. PECS mødte indledningsvist modstand (udviklet i 1984 af Lori Frost og Andrew Bondy) ud fra en skepsis om, at metoden ville bremse udviklingen af det talte sprog hos barnet. Men sidenhen har undersøgelser vist, at PECS og andre tegnsprogsprogrammer understøtter udvikling af verbalt sprog og muliggør større grad af indflydelse hos barnet, samt kan mindske fx raserianfald, fordi barnet hurtigere kan kommunikere sit behov¹².

Figur 5.3 Udpluk af billeder af PECS¹³

Kilde: <https://nationalautismresources.com/the-picture-exchange-communication-system-pecs/>

Et andet unikt billedkommunikationsprogram er Makaton, som ligeledes omtales flere steder i litteraturen (se fx Dunn, 2020). Makaton er udviklet i England af taleterapeut Margaret Walker og bruger symboler, tegn og tale til at sætte folk uden verbalt sprog i stand til at kommunikere. Det understøtter udviklingen af væsentlige kommunikationsevner såsom opmærksomhed og lytning, forståelse, hukommelse, genkaldelse og organisering af sprog og udtryk. Makaton-sprogprogram består dels af et kerneordforråd af væsentlige ord eller begreber, præsenteret i stadier af stigende kompleksitet, dels af et meget større, åbent, emnebaseret ressourceordforråd, der dækker tegn og symboler bredere. Makaton-symboler og -tegn matches til begreber og kan bruges med tale, i det skrevne ord eller kan stå alene, se eksempler i Figur 5.4. Umiddelbart findes ingen oversættelser af Makaton til danske tegn, symboler og ord;

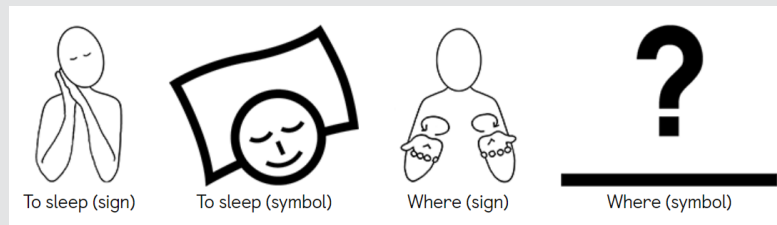
¹² Læs mere om PECS på Socialstyrelsens Vidensportal: <https://vidensportal.dk/handicap/komplekse-kommunikationsindsatser/indsatser/artikel-1>

¹³ Der er i dette kapitel suppleret med simple Googlesøgninger efter billedeksempler eller andet i forbindelse med de enkelte metoder for at gøre beskrivelsen af dem mere konkret.

den engelske version er kun delvist tilgængelig uden omkostninger – nogle standardtegn, symboler og ord kan tilgås, mens 'den store pakke' skal tilkøbes.

Der er ikke fundet entydige konklusioner omkring fordele hhv. ulemper ved at bruge hhv. PECS eller Makaton eller kombinationen af begge programmer.

Figur 5.4 Eksempler på Makaton tegn og symboler

Kilde: https://makaton.org/TMC/TMC/About_Makaton/How_Makaton_Works.aspx

Der findes også metoder, der retter sig mod børn uden sproglig formåen. Det kan fx være 'faciliteret kommunikation' (FC). Det er en metode, som retter sig mod personer med autisme uden sproglig formåen, og som indebærer, at en støtteperson hjælper personen uden sproglig formåen til at udtrykke sig via fx en bogstavtavle eller et tangentbord. Hjælpen foregår ved fysisk støtte af personens underarm, håndled eller anden kropsdel for at stabilisere bevægelser og muliggøre, at personen kan pege på billeder, tekst eller bogstaver. Den svenske Socialstyrelsen (2014) har tilbage i 2014 gennemført en systematisk kortlægning af eksperimentelle studier af pålideligheden i kommunikationsmetoden FC. I alt fem eksperimentelle studier er inkluderet i kortlægningen som tydeligt konkluderer, at FC *ikke* giver en pålidelig og inddragende kommunikationsform. Støttepersonen påvirker kommunikationen, hvorfor Socialstyrelsen ikke anbefaler metoden.

Endelig skal det understreges, at der kan være børn og unge, som foretrækker inddragelse 'by proxy', dvs. hvor en anden (bisidder/forælder) repræsenterer barnets synspunkter. Barnet kan have tidligere negative erfaringer, som gør, at inddragelse ved egen deltagelse er uoverkommelig. Her kan børnene eller de unge være involveret i forberedelserne forud for mødet med socialrådgiveren, og i efterspillet i kølvandet på mødet, hvor barnet eller den unge følger op på mødeudfaldet med bisidder eller forældre (se fx Hultman et al., 2017, som beskrevet i Bengtsson & Henze-Pedersen, 2022). Deltagelse gennem en stedfortræder eller forælder kan imidlertid i andre tilfælde, når der ikke er tale om

et bevidst valg om denne indirekte deltagelsesform, blive mere 'tokenistisk' eller 'symbolsk' frem for reel inddragelse, fordi barnet ikke får mulighed for at formulere egne synspunkter, men barnets perspektiv formuleres, som de høres og opleves 'bedst for barnet' af en voksen tæt på barnet. Den voksnes repræsentation af barnet *kan* være problematisk set i forhold til målet om børnenes egen inddragelse og i lyset af viden om, hvordan børn og voksne ikke sjældent vurderer forhold om barnets trivsel forskelligt (Hemmingson et al., 2017).

Det skal dog understreges, at der formentlig også vil være situationer, hvor barnet foretrækker at formidle egne perspektiver til fx forældre, som kan videregive barnets perspektiver, som de er formidlet af barnet selv. I nogle tilfælde kan 'stedfortræder-tilgangen' være anvendt, fordi barnet oplever møder eller samtaler kedelige, for energikrævende eller svære at forstå. Her er det imidlertid en væsentlig opgave at bryde 'rutinen' eller forestillingen hos barnet, og tilstræbe reel inddragelse af barnets eget perspektiv.

- Socialstyrelsen (2014). *Tillförlitlighet i faciliterad kommunikation vid autism: En systematisk kartläggning*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Landsforeningen Autisme¹⁴, temaartikel 16.7.2018 – *Hvordan kommunikerer vi?*. <https://www.autismeforening.dk/videnscenter/artikler/temaartikler/hvordan-kommunikerer-vi/>
- Makaton - *How Makaton works*: https://makaton.org/TMC/TMC/About_Makaton/How_Makaton_Works.aspx
- Dunn, Y. (2020). *Social Work with Autistic People. Essential Knowledge, Skills and the Law for Working with Children and Adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hultman, L., Pergert, P. & Forinder, U. (2017). Reluctant participation – the experiences of adolescents with disabilities of meetings with social workers regarding their right to receive personal assistance. *European Journal of Social Work*, 20(4), 509-529. (Præsenteret i Bengtsson, T. & Henze-Pedersen, S. (2022). *Børn og unges inddragelse i myndighedssagsbehandling på børne- og ungeområdet* En vidensindsamling under Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv)

¹⁴ Landsforeningen Autisme har i 2023 skiftet navn til Autismeforeningen

5.5 Visuelle og computerbaserede metodiske tilgange (at muliggøre barnets stemme)

Computerbaserede tilgange kan være egnede til at opnå børnenes perspektiver, når der er tale om børn med autisme, ADHD eller lignende sociale udfordringer (Barrow & Hannah, 2012). Computere er ofte et både velkendt og fornueligt medie for mange børn, og studier antyder, at computerbaseret inddragelse kan give større åbenhed om sensitive emner (fx kriminalitet, sex eller misbrug) samt kan medføre, at børn føler sig taget alvorligt (se fx Powell et al., 2002¹⁵).

Fælles for en række af de computerbaserede tilgange, som er fundet i denne vidensindsamling og præsenteres i dette afsnit, er, at:

1. metoderne er overvejende udviklet og afprøvet i relation til børn med tale-, sprog- eller kommunikationsudfordringer bredt set, og ikke 'kun' børn med autisme eller ADHD. Det kan være børn med problemer med at udtrykke sig sprogligt forståeligt, børn, der stammer, børn med stemmeproblemer (hæshed eller tab af stemme) og børn, der har problemer med at interagere med andre (Bloom et al., 2020a). Heriblandt børn med autisme og ADHD, men redskaberne er ofte udviklet med en bredere eller anden målgruppe.
2. metoderne er ofte udviklet til eller afprøvet i fx en skolekontekst og dermed ikke en myndighedskontekst.

Det betyder også, at såfremt pointer eller centrale elementer fra metoder og tilgange, som præsenteres i dette afsnit, overføres til samarbejdet med barnet med autisme eller ADHD i sagsbehandlingen, er det væsentligt at gøre sig visse overvejelser. Blandt andet overvejelser vedrørende magtforholdet, som er anderledes i myndighedsarbejdet end i en skolekontekst, og overvejelser om den anderledes relation og tillidsforhold, som er mellem barnet og forskellige parter i hhv. skole og myndighedsafdeling, samt ikke mindst overvejelser over det særlige, som gør sig gældende for barnet med autisme eller ADHD, i forhold til interaktion og refleksion omkring bl.a. hypotetiske og abstrakte forhold, som kan være svært, og andre forhold i øvrigt.

¹⁵ Powell et al. (2002) indgår ikke som et udvalgt studie i vidensindsamlingen, fordi udgivelsen er ældre end 2010. Artiklen danner her baggrundsviden (Powell, M.B., Wilson, C.J. & Hasty, M.K. (2002). Evaluation of the usefulness of 'Marvin'; a computerized assessment tool for investigative interviewers of children. *Computers in Human Behaviour*, 18(5), 577–592).

Det skal fremhæves, at såvel kvaliteten som validiteten af flere af de computerbaserede og visuelle metoder, som omtales i det følgende, er uklar, ligesom der er i flere tilfælde primært er tale om erfaringsniveau eller enkelte studier¹⁶.

Diamond Rank Sorting Task

Diamond Rank Sorting Task er en inddragelsesmetode, hvor man beder børn om at sortere og rangere det, de føler er mest vigtigt, fx i forhold til deres egen læring. I det beskrevne tilfælde er den anvendt til børn i alderen 7-11 år, men der beskrives ikke nogen afgrænsning i relation til alder eller tema.

Den voksne skriver eller billedliggør ni aktiviteter på post-it (eller andet), hvorefter børnene sorterer dem i relation til, hvilke aktiviteter de bedst kan lide i toppen, og dem, de mindst kunne lide i bunden – og på den måde skabes en diamant form (Bloom et al., 2020a).

I de pågældende studier, som ligger til grund for Bloom og kollegaers beskrivelse af inddragelsesmetoden, omtales ikke, hvor meget hjælp børnene havde brug for til at løse opgaven, men metoden viste til gengæld overraskende indsigter i børnenes præferencer. Det viste sig fx, at flere af de deltagende børn ikke mødte den form for læringsaktivitet, som de bedst kunne lide i deres skole eller hverdagsliv, hvilket i det pågældende studie medførte en ændring i undervisningspraksis (Bloom et al., 2020a). En oplagt mulighed i brugen af denne metode er således at præsentere børn for svarmuligheder, som ikke umiddelbart er en del af deres nuværende hverdagsliv, eller give svarmuligheder omkring det, man gerne vil undersøge. I tilfældet med børn med autisme og ADHD er det imidlertid væsentligt at have for øje, at barnet kan have nedsat forestillings-evne.

Der kan være forskel på, hvad der fx hjælper et barn til at lære eller til at frembringe eget perspektiv i en dialog, og her peger Bloom et al. (2020a) på muligheden for i tillæg at anvende andre metoder til at tilvejebringe barnets perspektiv – eller gentage samme øvelse på et senere tidspunkt for at sikre sig, at det stadig er gældende, og hvorvidt barnets præferencer faktisk også fremmer fx barnets læring. Metoden synes at kræve et vist niveau af kognitivt ræsonnement hos børnene for, at de meningsfuldt kan reflektere over en aktivitet eller et emne og kan rangordne det.

Hvis det anvendes i en myndighedskontekst, kan man med fordel være opmærksom på, at det er de voksne, der laver svarmulighederne, hvorfor det kan være en ide at spørge barnet til, om han/hun manglede svarmuligheder. Det er

¹⁶ Der er også i dette kapitel suppleret med simple Googlesøgninger efter billedeksempler eller andet i forbindelse med de enkelte metoder for at gøre beskrivelsen af dem mere konkret.

dog stadig en måde at tilvejebringe perspektiver fra børn, der måske ikke typisk har den mulighed.

Figur 5.5 Eksempel på en Diamond Rank Sorting Task – her i forhold til børnenes perspektiver på, hvordan man passer på miljøet

Kilde: <https://www.cgpplus.co.uk/primary/ks1/pshe/ps1wac10118-looking-after-our-environment>

- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.

Evt. yderligere læsning:

- Franklin, A. (2013). *A Literature Review on the Participation of Disabled Children and Young People in Decision Making*. VIPER. London: Council for Disabled Children, The Children Society, Research Centre - NCB, The Alliance for Inclusive Education, Big Lottery Fund.
- Woolner, P., Clark, J., Hall, E., Tiplady, L., Thomas, U. & Wall, K. (2010). Pictures are necessary but not sufficient: using a range of visual methods to engage users about school design. *Learning Environments Research*, 13, 1–22.

Talking Mats

Talking Mats blev oprindeligt udviklet til voksne med cerebral parese og kognitiv funktionsnedsættelse, men er siden blevet udbredt til både børn og voksne

med forskellige kognitive funktionsnedsættelser, der medfører særlige kommunikative behov (Socialstyrelsen, 2022)¹⁷. Det er både en metode og et redskab, der ikke kan bruges uafhængigt af hinanden. Talking Mats-metoden refererer til den strukturerede interviewteknik, der bruges i samtalen i samspil med Talking Mat-redskabet, der består af en samtalemåtte og tre sæt billedkort. (Socialstyrelsen, 2022). Talking Mats er altså et lavteknologisk redskab, som kan bruges til at understøtte barnets stemme eller perspektiv i samtaler med eksempelvis en socialrådgiver. Man placerer en måtte foran barnet, og herefter introduceres et tema eller en aktivitet for barnet, hvortil man stiller åbne spørgsmål. Måtten foran barnet udfyldes undervejs i samtalen med billedkort i tre kategorier:

- Et sæt med ansigter, tal eller tegn, der kan fungere som en vurderingsskala.
- Et sæt med emnebilledkort med en illustration, der repræsenterer, hvilket emne samtalen handler om.
- Et sæt med billedkort, der repræsenterer spørgsmålene i samtalen.

Barnet placerer billedkortene langs vurderingsskalaen og giver på denne måde udtryk for sine følelser, oplevelser eller synspunkter på det, der tales om (Socialstyrelsen, 2022).

Talking Mats skal naturligvis justeres efter barnets alder og individuelle formlåen, hvad angår afkodning af billeder og brugen af visuelle redskaber, men kan i princippet bruges til mange forskellige aldersgrupper. I et studie af Bloom et. al. (2020) anvendes Talking Mats for eksempel til børn og unge i alderen 6-18 år med såvel kognitive som fysiske funktionsnedsættelser. Her samtaler man med børnene om outcome af den hjælp, barnet modtager (Bloom et al., 2020).

¹⁷ Artiklen er første gang publiceret i 2017, men opdateret i 2022.

Figur 5.6 Eksempel på et billede af en Talking Matt

Kilde: <https://www.communicationmatters.org.uk/what-is-aac/types-of-aac/talking-mats/>

- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.
- Social- og Boligstyrelsens vidensportal (<https://vidensportal.dk/handicap/born-med-autisme>).

Your Voice Your Choice

Your Voice Your Choice er en tilgang, der er udviklet med henblik på at aktivere børn til at give udtryk for deres oplevelser og følelser (Bloom et al., 2020b). Ligesom Talking Matts bruger man i denne tilgang også en måtte i samtalen med barnet. På måtten er der områder med velcro, og i bunden er der en horisontal skala med visuelt repræsenterede følelser i form af smileys, thumbs up og lignende. Følelsesskalaen kan simplificeres eller udvides, alt efter hvilket kognitivt niveau barnet er på. Barnet bliver stillet nogle spørgsmål, der er udformet på forhånd, og som relaterer sig til deres oplevelser af et givent emne. Spørgsmålene er ligesom følelserne visuelt repræsenteret af fotografier, illustrationer eller symboler. Disse billeder kan barnet placere langs følelsesskalaen, alt efter hvordan en bestemt oplevelse har fået dem til at føle (Bloom et. al, 2020b). I det pågældende studie af Bloom et. al. (2020b) bruger de Your Voice Your Choice-værktøjet til at fremkalde børns oplevelse af pæ-

dagogisk støtte i skolen, hvor børnene har tale-, indlærings- og kommunikationsvanskeligheder. Nogle af børnene er diagnosticeret med ADHD eller autisme. Studiet finder, at værktøjet kan være et effektivt middel til at få adgang til børnenes følelser og oplevelser i nogle tilfælde, men ikke i alle. Derudover bør det også noteres, at for at kunne bruge værktøjet og gøre samtalen meningsfuld og relevant kræver det, at man som fx socialrådgiver tager sig tilstrækkelig tid til at tilegne sig kendskab til barnet, før det interviewes med Your Voice Your Choice-værktøjet. Med det sagt viser studiet, at Your Voice Your Choice-værktøjet kan være brugbart i sagsbehandlinger til at indikere, hvordan en bestemt beslutning eller intervention vedrørende barnet påvirker barnet følelsesmæssigt på en negativ eller positiv måde, og på den vis inddrage barnet i beslutningsprocessen (Bloom et. al., 2020b).

- o Bloom, A., Critten, S., Johnson, H. & Wood, C. (2020b) Evaluating a method for eliciting children's voice about educational support with children with speech, language and communication needs. *British Journal of Special Education*, 47(2), 171-207.

The Mosaic Approach

The Mosaic Approach er oprindeligt udviklet til at give stemme til børn under 5 år (Bloom et al., 2020a). Tilgangen kombinerer visuelle metoder og kortlægning af barnets omgivelser sammen med observation og interviews. Ideen er at kombinere forskellige tilgange på såvel indefra-og-ud perspektiver med udefra-og-ind perspektiver for på den måde at udforske barnets livsverden. Børnene kan godt lide det visuelle, og det giver muligheden for at holde fokus på et her og nu-nedslag i barnets liv. Det mest overraskende i Bloom og kollegaers studie (Bloom et al., 2020a) af Mosaic-tilgangen var, at det gav mulighed for at tilvejebringe børnenes perspektiver, og at disse faktisk afveg fra voksnes udefra-og-ind perspektiver på børnenes. Herudover peger studiet på vigtigheden af, at arbejde meget konkret (fx. med billeder fra børnenes egen hverdag), idet symboler kan betyde noget forskelligt for forskellige børn. Der er dog svagheder ved studiet, idet det ikke fremgår, hvordan man efterfølgende har arbejdet med at omsætte børnenes perspektiver i professionel praksis (Bloom et al., 2020a).

Der er også arbejdet med tilgangen i en dansk pædagogisk kontekst, hvilket bl.a. beskrives i et inspirationsmateriale fra EVA (2020). Her er beskrevet en række metoder til at indsamle børnenes perspektiver, bl.a. en tilgang hvor man lader barnet vise rundt og fortælle om de steder, der betyder noget for barnet. Man kan også lade barnet tage billeder af hverdagssituationer eller steder, der opleves vigtige for barnet, eller lave en skattekiste, hvor barnet kan lægge ting i, som er betydningsfulde. Undervejs i arbejdet med barnet kan fagpersonen spørge ind til, hvorfor barnet netop har valgt denne ting, eller hvorfor barnet

netop har taget et billede af noget bestemt. Fælles for metoderne er, at det er børnene, der fører an. Ved hjælp af disse metoder indsamles børnemosaikker, der kan fortælle noget om børnenes perspektiver på et givent fokusområde (EVA, 2020).

I EVAs publikation om børnemosaikker er eksempler og forslag opstillet i forhold til børn i daginstitutioner generelt set og ikke specifikt i forhold til målgruppen af børn med autisme og ADHD. Børn med autisme og ADHD har ofte gavn af visuelle og praksisnære tilgange, frem for abstrakte, hypotetiske og verbale tilgange, hvorfor børnemosaikker kan antages at være en fordelagtig tilgang også i arbejdet med den specifikke målgruppe af børn og ikke kun børn generelt. En overvejelse kunne være, om ideen om børnemosaikker, i form af indsamling af fotos eller andet til 'barnets skattekasse', kunne aftales som 'forberedende øvelse' forud for mødet med socialrådgiveren, og dermed danne afsæt for samtale. Ved at støtte barnet i at blive bevidst om og kunne fremvise for andre, 'hvad betyder noget for mig i hverdagen', 'hvad er jeg glad for at bruge tid på' og andre væsentlige forhold for barnet, kan socialrådgiveren lettere få en indgang til at tale med barnet ud fra barnets perspektiv.

- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.
- EVA (2020). *Børnemosaikker – Et inspirationsmateriale til pædagogisk arbejde med børneperspektiver*. Holbæk: EVA - Danmarks Evalueringsinstitut (<https://www.eva.dk/dagtilbud-boern/boernemosaikker-arbejd-systematisk-boerneperspektiver>)

The Ideal School Drawing Technique (DIST)

Denne metode er en videreudvikling af metoden 'Drawing the Ideal Self Technique' (DIST). Den er oprindeligt udviklet af Heather Moran, tidligere lærer og pædagogisk psykolog og nu klinisk psykolog, som tager afsæt i 'Personal Construct Psychology, der søger at udforske børns kernekonstruktioner om sig selv, og hvordan de ser på den verden, de indgår i (Moran, 2001). Her bad man børn om at tegne to tegninger. En af den type person, de *ikke* gerne vil være, og en tegning af den type person, de *gerne* vil være – med målet om at undersøge, hvordan de oplever og forstår sig selv. 'The Ideal School Drawing Technique' er i det pågældende studie anvendt til børn i alderen 6-14 år til at undersøge, hvad børnene oplever som det mest vigtige i skolen. Her blev børnene bedt om at tegne skolen, som de ser den nu, og skolen, som den ideelt kunne se ud. Det supplerede man med semistrukturerede spørgsmål designet til at hjælpe børnene til at sætte ord på deres oplevelser af skolen, klasserummet, andre børn,

voksne og dem selv. Erfaringerne fra studiet var, at børnene udviste en sofistikeret forståelse af skolen, og hvordan den påvirker deres trivsel (Bloom et al., 2020).

Teknikken er udviklet til børn generelt og ikke specifikt til målgruppen af børn med autisme og ADHD, men er sidenhen blevet afprøvet, bl.a. i Bloom et al.'s studie med børn, som har sprog-, tale- og kommunikationsvanskeligheder. Hos mange børn særligt med autisme, men også ADHD, ses tillige sprog-, tale- og kommunikationsvanskeligheder. Kombineret med målgruppens ofte positive udbytte af visuelle tilgange kan tilgangen antages at være gavnlige for målgruppen. En væsentlig pointe i relation til anvendelse af tegneteknikker i samtale med børn er, at det ikke er alle børn, som binder an på en sådan tilgang; det kan være ganske svært at tegne eller illustrere det, som man gerne vil udtrykke i samme grad, som det kan være svært at finde de rette ord for egen oplevelse og ønsker. Det afhænger således af det enkelte barns præferencer for måder at kommunikere på, hvorvidt denne eller andre tilgange vil være aktuelle at tage i anvendelse.

- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.

In My Shoes

In My Shoes (IMS) er et computerassisteret interviewredskab, udviklet i England oprindeligt som en metode (softwarepakke) til at interviewe børn, hvor der er mistanke om overgreb. Efterhånden anvendes metoden i mange forskellige kontekster, hvor man gerne vil tilvejebringe perspektiver, oplevelser og følelser hos børn og unge med forskellige funktionsnedsættelser. Blandt andet er In My Shoes tilpasset til og afprøvet med børn med svær generthed (Fängström et al., 2017) og med børn, som har autisme (Barrow & Hannah, 2012).

In My Shoes anvendes af interviewer og barnet i fællesskab ved at tage barn og interviewer igennem nogle interaktive moduler, som giver struktur og visualisering i interviewet (Bloom et al., 2020). Modulerne er fleksible og tilpasses undervejs i den tredimensionelle samtale og byder på ikoner og illustrationer af følelser, mennesker, steder, tale, tanker og stemninger, som kan personaliseres i interviewet. Første modul giver en vurdering af barnets følelsesmæssige læsefærdigheder samt faciliterer 'relationsopbygning' mellem interviewer og barn. Ved at samarbejde om det fælles tredje i form af modulerne på computeren reduceres de sociale krav i situationen, og øvelserne understøtter tillidsopbygning mellem parterne. I de følgende moduler indkredses fokus på særlige steder for og betydningsfulde personer omkring barnet, og udforsker følelser og erfaringer relateret dertil (Fängström et al., 2017; Grasso et al., 2013).

Studier, som afprøver IMS med gruppen af børn specifikt med ADHD og autisme, er yderst sparsomme. Barrow og Hannah (2012) har afprøvet IMS med otte 9-15-årige autistiske børn og konkluderer, at metoden, og herunder computerassisterede metoder bredere set, har potentiale i relation til samtaler med målgruppen. Forfatterne påpeger, at det delte fokus på programmet tager en del af presset af børnene, som er mindre stressede og mere trygge og delagtiggørende i deres følelser og tanker. Programmet muliggør, at interviewer kan anvende barnets eget sprog for konkrete følelser og dermed tage mere afsæt i barnets egen forståelse (Barrow & Hannah, 2012: s. 459). Andre studier med fokus på andre målgrupper af børn, som fx børn med svær generthed, viser ligeledes lovende resultater på i hvert fald udvalgte parametre som talevillighed og mindre forsinkelse i besvarelse af spørgsmål (Fängström et al., 2017).

Anvendelse af IMS kræver oplæring i programmet, som kan tilmeldes gennem In My Shoes officielle hjemmeside (<http://www.inmyshoes.org.uk/training-details.html>). Der findes (så vidt vides) ingen danske oversættelser af IMS.

- Grasso, F., Atkinson, K. & Jimmieson, P. (2013). *In My Shoes - A Computer assisted Interview for Communicating with Children about Emotions*. Paper presented at the 2013 Humaine Association Conference on Affective Computing and Intelligent Interaction (ACII), Sept. 2 2013 to Sept. 5 2013, Geneva, Switzerland.
- Fängström, K., Salari, R., Eriksson, M. & Sarkadi, A. (2017). The computer-assisted interview In My Shoes can benefit shy preschool children's communication. *PloS One*, 12(8), 1-14.
- Barrow, W. & Hannah, E.F. (2012). Using computer-assisted interviewing to consult with children with autism spectrum disorders: An exploratory study. *School Psychology International*, 33(4), 450-464.

Digital Social Story

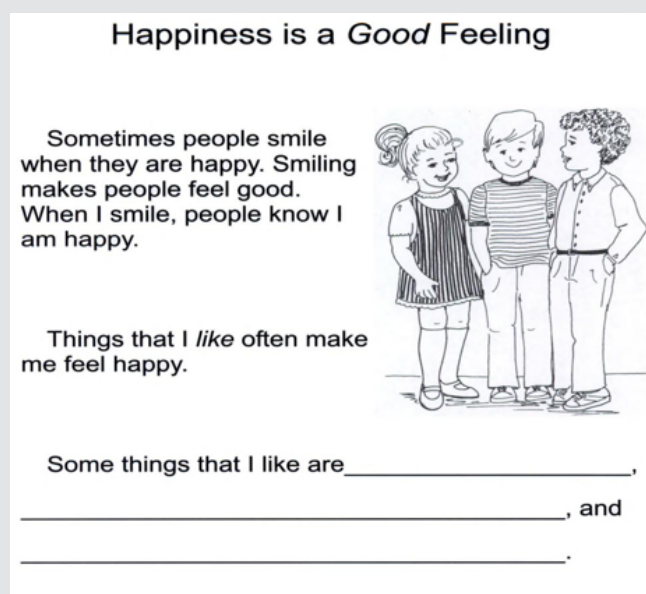
Digital Social Story er oprindeligt udviklet af Carol Gray (2015) og rettet specifikt til børn med autisme. Digital Social Story er en række historier udviklet til at træne forskellige færdigheder hos børn med autisme (Gray, 2015). Det er således mere en interventionsmetode (Min & Theng, 2017), end det er en inddragelsesmetode. Når vi alligevel vælger at tage den med, så er det fordi, der er elementer i den, som muligvis kan bruges som inspiration i planlægningen af inddragelsen af børn med fx autisme eller ADHD i en myndighedspraksis.

Digital Social Story er først og fremmest små historier og beskrivelser af sociale situationer og passende respons eller adfærd i den konkrete situation som en måde at lære børn med autisme om sociale situationer og deres adfærd i disse

(Min & Theng, 2017). De er således lavet som en form for psykoedukation af barnet eller den unge med autisme, og konteksten er skole. Oprindeligt blev de præsenteret af en lærer, men det er senere udviklet også i digital format, og kombineret med brug af andre visuelle elementer som billeder eller videoer (Min & Theng, 2017).

I den følgende Figur 5.7 ses et eksempel på en Social Story (Gray, 2015: s. 3)¹⁸. I de fleste sociale historier er der primært tale om en kort historie, som læses op for barnet. I andre tilfælde har barnet mulighed for selv at skrive eller fortælle, hvordan de reagerer i relation til temaet. I Figur 5.7 handler historien om det at være glad, hvilket beskrives som en positiv følelse, hvor mennesker typisk smiler, når de er glade, og at det igen gør dem mere glade. Den fortæller også, at det er ofte er ting, man kan lide, der gør en glad, og efterlader plads til, at barnet kan skrive eller fortælle, hvad der gør vedkommende glad.

Figur 5.7 Eksempel på en social historie fra Gray (2015).

Kilde: Gray, 2015: s.3.

Denne metode med sociale historier kan være et sted at hente inspiration, hvis man gerne vil inddrage et barn uden gode kommunikative eller relationelle evner. Man kan her bruge sociale historier som inspiration til, hvordan man kan

¹⁸ Se i øvrigt *Sociale historier - et redskab til inkluderende læringsmiljøer med særligt fokus på elever med autisme* på: https://emu.dk/sites/default/files/2020-02/2_udviklingsredskab_elever%20med%20autisme_Tilg%C3%A6ngelighed.pdf

beskrive noget af det, man gerne vil have barnets perspektiv på (fx ophold hos aflastningsfamilie eller skoledeltagelse), og prøve at give barnet muligheder for at svare eller fortælle på baggrund af disse historier. Udviklingen af sociale historier, som er 'taler til' det enkelte konkrete barn, kan være tidskrævende og kræver et vist kendskab til det enkelte barns hverdagsliv for at gøre historien nærværende og skabe forståelige pointer hos barnet.

- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.
- Gray, C. (2015). *The New Social Story Book: Rev. 15th Anniversary Edition: Over 180 Social Stories that Teach Everyday Social Skills to Children and Adults with Autism and their Peers*. Arlington, Texas: Future Horizons.
- Min, W.K. & Theng, L.B. (2017). Integration of Social Story Intervention into Differentiated Instruction Framework. *Journal of Integrated Design and Process Science*, 21(4), 41-56.
- Barrow, W. & Hannah, E.F. (2012). Using computer-assisted interviewing to consult with children with autism spectrum disorders: An exploratory study. *School Psychology International*, 33(4), 450-464.

Afslutningsvist skal det nævnes, at litteraturen omkring visuelle, symbolbaserede eller computerbaserede tilgange til at interagere med børn, også rummer forslag omkring virtuelle mødeopkoblinger, som mange børn og unge er blevet vant til at anvende ikke mindst under coronapandemiens nedlukninger. Samt desuden forslag om forskellige former for skriftlighed ved at bede den unge på mail eller via spørgeskema at forholde sig til udvalgte punkter omkring egen hverdag, som imidlertid rummer andre dilemmaer, så som manglende mulighed for relationsopbygning mellem parterne.

6 Konklusion

Formålet med denne vidensindsamling er at indsamle og formidle viden om metoder til at inddrage børn og unge med autisme og ADHD i myndigheds-sagsbehandlingen.

- Der findes ikke i denne vidensindsamling konkrete og entydigt virksomme metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i myndighedssagsbe-handlingen.
- Der findes heller ikke en bestemt 'opskrift', løsning eller inddragelses-måde, som hjælper alle børn med autisme eller ADHD til optimal inddra-gelse i sagsbehandlingen. Det kan derfor konkluderes, at der mangler forskningsbaseret viden på området – viden om, hvilke visuelle og com-puterbaserede redskaber, samt legebaserede tilgange, der er mest an-vendelige for hvem og under hvilke betingelser. Og viden om, hvordan særligt socialrådgivere i en myndighedskontekst bedst 'klædes på' til at være 'tilhørere' for børnene med autisme og ADHD, hvordan der skabes rum og gives stemme samt indflydelse, som understøtter, at børnene med autisme og ADHD oplever sig inddragede i sagsbehandlingen.
- Der ligger et arbejde i at skabe motivation og tradition for inddragelse af børn og unge med autisme og ADHD i sagsbehandling, ikke blot 'by proxy' repræsenteret ved voksne omkring sig, men med egne synspunkter. Ofte beskyttes børn med autisme og ADHD, såvel som andre særlige udfor-dringer eller børn generelt som gruppe, ud fra et misforstået hensyn om, at barnet skal forskånes for alvorlige beslutninger. Men litteraturgennem-gangen har peget på, at der er gode muligheder for at inddrage på en måde, som vedkommer barnet, er vigtig for barnet og opleves trygt for barnet. Ikke kun socialrådgivere men også forældre og andre voksne om-kring barnet, og barnet eller den unge selv, kan i mange tilfælde styrke fokus på de muligheder, der er for inddragelse, og det udbytte, der kan ligge i inddragelsen for barnets hverdagsliv, trivsel og udvikling.
- Vidensindsamlingen har vist, at der findes flere gode bidrag og metodiske greb til anvendelse i den konkrete interaktion med barnet. Bidrag og me-todiske greb, som kommer fra andre fagområder end myndighedssagsbe-handling med børnegruppen, eksempelvis fra undervisning og pædago-gisk arbejde med børn med autisme og/eller ADHD. Og ligeledes bidrag og metoder, som er udsprunget af arbejdet med børn bredt set, der har sproglige og/eller kommunikative udfordringer. Det skal nævnes, at der findes en overvægt af litteratur, der beskæftiger sig med autisme, og det

er naturligvis et forbehold at tage med sig, hvis man i socialfaglig myndighedspraksis vælger at bruge disse bidrag eller metodiske greb.

De forskellige bidrag og metodiske greb er opsamlet og videreformidlet i denne vidensindsamling.

Inddragelse skabes på flere niveauer (rum, tilhører, stemme og indflydelse)

Den analytiske bearbejdning af den fremsøgte litteratur har tegnet et billede af, at viden omkring metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandling bevæger sig på flere niveauer:

- **Planlægning og organisering** handler om arbejdet forud for og rundt om mødet eller samarbejdet med barnet, dvs. rammerne for inddragelse, organiseringen omkring og den måde, der planlægges rundt om selve samarbejdet med barnet.
- Den inddragende parts **vidensgrundlag og tilgang**, som er yderst væsentlig for at indfri målet om inddragelse.
- I **mødet med barnet**, og det samarbejde, der finder sted her. Herunder forberedelse og forventningsafstemning med barnet forud for mødet.

Samlet set dækker niveauerne over de forhold, som også tegnes i Lundys model for børneinddragelse, nemlig rum, tilhører, stemme og indflydelse (Lundy, 2007). Det vil sige, at arbejdet med disse niveauer både skaber rum for inddragelse, skærper, at tilhørere (socialrådgivere) er 'klædt på' til at kunne forstå at inddrage denne målgruppe og det unikke barn, at der gives stemme til børnene på en måde, så de reelt kan bidrage med egne perspektiver samt gives indflydelse på en måde, hvor barnets stemme og tilkendegivelse tillægges betydning og dermed kan ses i sagsbehandlingen.

Spørgsmålet om, *hvornår* hvilke former for bidrag og metodiske greb kan anvendes med *hvem* og om hvilke tematikker, giver litteraturen ikke entydige svar på. Børn og unge med autisme og ADHD er en meget heterogen gruppe. Der kan være store forskelle i relation til kognitiv spændvidde, refleksion, motorik, sprogfærdigheder, kommunikative færdigheder, IQ og sociale færdigheder. Anvendelse af særlige metoder til at udforske barnets perspektiver, når der er tale om et barn med anderledes kommunikative tilgange og sociale forståelser, kræver en særlig viden om ikke kun det at have autisme og ADHD, eller om selve metoden, der skal tages i brug, men i høj grad også om det enkelte barn, og hvordan autisme eller ADHD træder frem og fylder i barnets hverdagsliv, erfaringsverden og perspektiv. Denne væsentlige pointe vil formentlig ofte også udgøre en væsentlig barriere for, at forskellige bidrag eller metodiske greb, som fremhæves i litteraturen som anvendelige i samarbejdet med barnet med autisme eller ADHD, *ikke* tages i brug. Det kan praktisk set

være vanskeligt for socialrådgiveren at opbygge det fornødne kendskab til barnet, som kræves for at være 'en tilstrækkelig tilhører', der skaber 'tilstrækkelig mulighed for stemme' hos barnet. Det kræver oparbejdelse af tillid og tryghed hos barnet, og derudover forståelse af formålet med inddragelsen, mulighederne hermed (målet og udsigterne for anvendelse af perspektivet), og det i sig selv kan være en ressourcekrævende opgave at komme igennem med. Ressourcer og tid, som i mange socialrådgiveres arbejdsdag udgør en knaphed.

Bidrag og metodiske greb til inddragelse af børn

Hvor efterlader det så socialrådgiveren, som gerne vil blive klogere på baggrund af litteraturen på, hvordan målgruppen af børn bedst kan inddrages? Og hvilke ressourcer skal investeres i opnåelse af målsætningen om god børneinddragelse, trods barnets eventuelle kommunikative udfordringer? Her kan en række opmærksomhedspunkter opsamles fra litteraturindsamlingen, som i høj grad kan være anvendelige og gavne inddragelse af børneperspektivet:

Planlægning og organisering

Inddragelse af børn med autisme og ADHD i myndighedssagsbehandling kan styrkes ved, at socialrådgiveren har følgende for øje:

- Oparbejd arbejdsgange, der understøtter optimal vidensdeling, informationsudveksling og koordinering ud fra et helhedssyn blandt de parter, som har relevans for børnenes hverdag (Moesby-Jensen, 2019). Dermed muliggøres, at barnets perspektiv gives plads og indflydelse hele vejen rundt og ikke kun i enkeltstående kontekster.
- Vær bevidst om tilstedeværelsen af definitionsmagt, forståelsesmagt og økonomisk rationalitet samt personlige og ideologiske opfattelser omkring de enkelte børns sagsforløb (Moesby-Jensen, 2019).
- Forberedelse og forventningsafstemning med barnet er afgørende for at skabe rum for inddragelse. Barnet skal vide, med hvem, hvorfor og hvordan inddragelse skal finde sted, og hvilken betydning barnets deltagelse vil have. Forberedelse gælder også socialrådgiverens planlægning af mødet med barnet, form og indhold herpå (Kinlund, 2022a; Dunn, 2020)

Vidensgrundlag og tilgang

- Viden om autisme, ADHD og det enkelte barn er afgørende (Autismeforeningen, Autism & Asperger Förbundet; Dunn, 2020). For at kunne bruge ADHD og autisme-specifikke tilgange er det nødvendigt med indgående kendskab til de grundlæggende problematikker og ressourcer hos det enkelte barn, set ud fra barnets eget perspektiv og i lyset af, hvordan deres autisme/ADHD træder frem i hverdagslivet.

- Skab samtalevenlige miljøer, der kan medvirke til at styrke børnene, dvs. omgivelser, som er didaktisk tilpasset barnets behov, og hvor samtalen har ét fokus ad gangen, et fokus, som opleves relevant for barnet, og hvor barnet ikke antages at have normalt set 'gængse' præferencer, men inddrages ud fra egne præmisser og med egne perspektiver (Andersen, 2016; Dunn, 2020; Murray, 2015; Bloom et al., 2020a).

I selve mødet med eller samarbejdet med barnet eller den unge

- Opbyg relation og tillid i dialogen med barnet – i denne proces skal havees for øje at smalltalk kan være svært, ligeledes kan øjenkontakt, gestik, mimik og dufte samt lyde. Gå langsomt fremad i relationsopbygning, skab tillid hos barnet til, at perspektivdeling anvendes på en måde, som opleves gavnligt for barnet. Tillidsopbygning går også den anden vej, dvs. handler også om, at socialrådgiveren opbygger tillid til, at barnet samarbejder, når barnet kan (Lowenstein, 2011; Chase et al., 2012; Stewart-Ferrer, 2022).
- Udarbejd et kommunikationskompas, der følger barnet, dvs. en dokumentation af barnets foretrukne kommunikationsform, herunder en beskrivelse af emner om samspillet rundt om kommunikationen. Et sådant kompas skal løbende tilpasses og godkendes af barnet, som også skal bestemme, hvem der orienteres om kommunikationskompasset (Kinlund, 2022a).
- Visuelle og computerbaserede tilgange i samtalen kan være ganske gavnlige i dialogen med børn og unge med autisme og ADHD. Flere af de præsenterede metoder, eller elementer herfra, kan bruges i socialrådgiverens planlægning af børnesamtalen eller andre møder med barnet.
- Vær opmærksom på, at de præsenterede metoder kræver godt indblik i ikke kun metoden men også barnets erfarings- og forståelsesunivers. Der kan arbejdes med repræsentation og symboliseringer gennem fx programmer som PECS eller Makaton.
- En lang række øvrige metoder kan være til inspiration: Diamond Rank Sorting Task, Talking Mats, The Mosaic Approach, In My Shoes og Digital Social Story. Det er alle metoder, som går igen flere steder i litteraturen, og hvor det er muligt at hente meget konkret inspiration til, hvordan man som socialrådgiver kan arbejde med at tilvejebringe barnets perspektiv på en måde, som understøtter eller muliggør barnets eller den unges deltagelse.
- Vær opmærksom på, at de forskellige metoder præsenteret i denne videnindsamling, har begrænset forskningsmæssig ballast, særligt i relation til specifik kontekst af myndighedsarbejdet. Således er det med basis i litteraturen uvist, i hvilket omfang og med hvilken virkning de forskellige metoder finder anvendelse i praksis i myndighedsbehandlingen.

Litteratur

Almer, G.M. & Sneum, M.M. (2009). *ADHD – fra barndom til voksenalder*. København: Frydenlund.

Andersen, M.L. (2016). Who is in Need of Empowerment? Social Work and Young People with ADHD. *Revista de Asistență Socială*, XV(2), 109-122.

Archard, D. & Skivenes, M. (2009). Balancing a Child's Best Interests and a Child's Views. *International Journal of Children's Rights*, 17(1), 1-21.

Autism & Asperger Förbundet (2022). *Samtal med barn som har funktionsnedsättningar* [Vejledning til samtaler med barnet med autisme]. Faktagranskad av: Socialstyrelsen. Senast granskad: 2022-06-07. Set nov. 2022 på: <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/funktionshinder/vald-mot-barn-med-funktionsnedsattning/samtal-om-vald-mot-barn-med-funktionsnedsattning/samtal-med-barn-som-har-funktionsnedsattningar/>.

Baron-Cohen, S. (2000). Theory of mind and autism: A review. *International Review of Research in Mental Retardation*, 23, 169-184.

Autismeforeningen (2023). *Autismebladet. Nr. 1 – Temanummer om maske-ring*. København: Autismeforeningen. https://www.autismeforening.dk/media/4647/autismebladet2023nr1_faerdig.pdf.

Autismeforeningen (Udateret). *Om autisme*. Set feb. 2023 på: <https://www.autismeforening.dk/om-autisme>.

Barrow, W. & Hannah, E.F. (2012). Using computer-assisted interviewing to consult with children with autism spectrum disorders: An exploratory study. *School Psychology International*, 33(4), 450-464.

Bengtsson, T.T. & Henze-Pedersen, S. (2022). *Børn og unges inddragelse i myndighedssagsbehandling på børne- og ungeområdet. En vidensindsamling under Videnscenter om børneinddragelse og udsatte børns liv*. København: VIVE – Det Nationale Forskning- og Analysecenter for Velfærd.

Bengtsson, T.T. & Olsen, R.F. (2021). *Kortlægning af viden om kvalitet i sagsbehandlingen på børne- og ungeområdet. Et litteraturstudie af danske publikationer*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H., & Wood, C. (2020a). A critical review of methods for eliciting voice from children with speech, language and communication needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(4), 308–320.
- Bloom, A., Critten, S., Johnson, H. & Wood, C. (2020b) Evaluating a method for eliciting children's voice about educational support with children with speech, language and communication needs. *British Journal of Special Education*, 47(2), 171-207.
- Buchvardt, L. (2008). *ADHD-foreningens håndbog for sagsbehandlere: kan gøre dit arbejde lettere*. Odense: ADHD-foreningen.
- Børns Vilkår (2017). *Minirapport med politiske anbefalinger. Ret til inddragelse En kvalitativ undersøgelse af børns oplevelse af inddragelse i deres sagsforløb*. København: Børns Vilkår.
- Bøttcher, L. (2019). Børn og unge med autismspektrumforstyrrelser eller ADHD og udsathed. I: Moesby-Jensen, C.K. (red.) *Diagnoser i myndighedsarbejde: Børn og unge med autisme eller ADHD* (s. 49-73). København: Samfundslitteratur.
- Cederlund, M., Hagberg B., Billstedt E., Gillberg, I.C. & Gillberg, C. (2008). Asperger Syndrome and Autism: A Comparative Longitudinal Follow-up Study More than 5 Years after Original Diagnosis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(1), 72-85.
- Chase, R.M., Medina, M.F. & Mignone, J. (2012). The Life Story Board: A feasibility study of a visual interview tool for school counsellors. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 46(3), 183–200.
- Crowe, B.H.A. & Salt, A.T. (2015). Autism: the management and support of children and young people on the autism spectrum (NICE Clinical Guideline 170). *Archives of Disease in Childhood-Education and Practice*, 100(1), 20-23
- Dunn, Y. (2020). *Social Work with Autistic People. Essential Knowledge, Skills and the Law for Working with Children and Adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- EVA (2020). *Børnemosaikker – Et inspirationsmateriale til pædagogisk arbejde med børneperspektiver*. Holbæk: EVA - Danmarks Evalueringsinstitut.
- Franklin, A. (2013). *A Literature Review on the Participation of Disabled Children and Young People in Decision Making. VIPER*. London: Council for

Disabled Children, The Children Society, Research Centre - NCB, The Alliance for Inclusive Education, Big Lottery Fund.

Frederiksberg Kommune (2020). *Den Dialogiske børnesamtale (DMC)*. Notat 6. jan. 2020. Set feb. 2023 på: https://www.frederiksberg.dk/sites/default/files/meetings-appendices/2621/punkt_1_bilag_3_bilag_3.pdf.

Frith, U. & Happé, F. (2005). Autism spectrum disorder. *Current Biology*, 15(19), R786-R790.

Fylkesnes, M.K., Taylor, J. & Iversen, A.C. (2018). Precarious participation: Exploring ethnic minority youth's narratives about out-of-home placement in Norway. *Children and Youth Services Review*, 88, 341-347.

Fängström, K., Salari, R., Eriksson, M. & Sarkadi, A. (2017). The computer-assisted interview In My Shoes can benefit shy preschool children's communication. *PloS One*, 12(8), 1-14.

Gamst, Kari T. (2011). *Professionelle Barnesamtaler – å ta barn på alvor*. Universitetsforlaget, Oslo.

Grasso, F., Atkinson, K. & Jimmieson, P. (2013). *In My Shoes - A Computer assisted Interview for Communicating with Children about Emotions*. Paper presented at the 2013 Humaine Association Conference on Affective Computing and Intelligent Interaction (ACII), Sept. 2 2013 to Sept. 5 2013, Geneva, Switzerland.

Gray, C. (2015). *The New Social Story Book: Revised and expanded. 15th Anniversary Edition: Over 180 Social Stories that Teach Everyday Social Skills to Children and Adults with Autism and their Peers*. Arlington, Texas: Future Horizons.

Hemmingsson H., Ólafsdóttir L.B. & Egilson, S.T. (2017). Agreements and disagreements between children and their parents in health-related assessments. *Disability and rehabilitation*, 39(11), 1059-1072.

Holm Poulsen, C. (2017). *Inklusion – muligheder og begrænsninger for deltagelse belyst gennem et børneperspektiv*. Ph.d.-afhandling. Kolding: Syddansk Universitet, Institut for Kulturvidenskaber.

Hultman, L., Pergert, P. & Forinder, U. (2017). Reluctant participation – the experiences of adolescents with disabilities of meetings with social workers regarding their right to receive personal assistance. *European Journal of Social Work*, 20(4), 509-529.

- Iversen, K., Kloppenborg, H.S. & Thau, M. (2019). *Kommunernes perspektiver på centrale udfordringer på børne- og ungeområdet: Kortlægning af området for udsatte børn og unge samt børn og unge med handicap*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Kasari C., Locke J., Gulsrud, A. & Rotheram-Fuller, E. (2011). Social Networks and Friendships at School: Comparing Children With and Without ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(5), 533-544.
- Kinlund, M.E. (2022a). *Samverkan, inom LSS verksamheter och socialpsykiatri, på gott och ont. Jag hör vad du säger*. Stockholm: BoD – Books on Demand.
- Kinlund, M.E. (2022b). *Tips och råd i mötet med personer med Autismspektrumtillstånd, AST eller Intellektuell funktionsnedsättning, IF*. Stockholm: BoD – Books on Demand.
- Kloppenborg, H., Ladekjær, E. & Pedersen, H.S. (2018). *Evaluering af projekt Bedre Børneinddragelse*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Landsforeningen Autisme (2018). Temaartikel: *Hvordan kommunikerer vi*. Af S. J. Kjølbj. Set feb. 2023 på: <https://www.autismeforening.dk/videnscenter/artikler/temaartikler/hvordan-kommunikerer-vi/>.
- Langballe, Åse (2011). *Den dialogiske barnesamtalen – Hvordan snakke om barn om sensitive temaer*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Lowenstein, L. (2011). *Favorite Therapeutic Activities for Children, Adolescents, and Families: Practitioners Share Their Most Effective Interventions*. Toronto: Champion Press.
- Luckow, S., Rasmussen, P.S. & Olsen, L. (2021). *Samarbejdet omkring børn og unge med funktionsnedsættelser. En opfølgende undersøgelse med fokus på sagsbehandlerens perspektiver*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: Conceptualizing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927-942.
- Min, W.K. & Theng, L.B. (2017). Integration of Social Story Intervention into Differentiated Instruction Framework. *Journal of Integrated Design and Process Science*, 21(4), 41-56.

- Moesby-Jensen, C.K., red. (2019). *Diagnoser I myndighedsarbejdet. Børn og unge med autisme eller ADHD*. København: Samfundslitteratur.
- Moesby-Jensen, C.K., Ejrnæs, M. & Lundemark Andersen, M. (2019). Myndighedsopgaver og helhedssyn i det tværprofessionelle arbejde omkring børn og unge med autismespektrumforstyrrelser eller ADHD. I: Moesby-Jensen, C.K., red. *Diagnoser I myndighedsarbejdet. Børn og unge med autisme eller ADHD* (Kap. 4). København: Samfundslitteratur.
- Moesby-Jensen, C.K. & Moesby-Jensen, T (2019). Vilkår og praksis i det socialfaglige myndighedsarbejde omkring børn med autismespektrumforstyrrelser eller ADHD. I: Moesby-Jensen, C.K., red. *Diagnoser I myndighedsarbejdet. Børn og unge med autisme eller ADHD* (Kap. 5). København: Samfundslitteratur.
- Moran, H. (2001). Who do you think you are? Drawing the Ideal Self: A technique to explore a child's sense of self. *Clinical Psychology and Psychiatry*, 6(4), 599-604.
- Murray, R. (2015). "Yes They are Listening but Do They Hear Us?" Reflections on the Journey of the Barnado's Participation Project. *Child Care in Practice*, 21(1), 78-90.
- Organization for Autism Research (2017). *Life Journey through Autism: An Educator's Guide to ASD*. Arlington, VA: Organization for Autism Research.
- Overgaard, A. & Hornum, A. (2022). Let's Visualize – selvforståelsesmateriale - Hvordan kan man tale om noget så kompleks, som sin autisme? Hvordan kan man sætte ord på? *Nordbo Nyt*, (38), 9-10.
- Powell, M.B., Wilson, C.J. & Hasty, M.K. (2002). Evaluation of the usefulness of 'Marvin'; a computerized assessment tool for investigative interviewers of children. *Computers in Human Behaviour*, 18(5), 577-592.
- Rask, L. (2011). *Børnesamtalen: Inddragelse af barnets perspektiver – dilemmaer i myndighedssagsbehandlerens arbejde*. København: Institut for Socialt Arbejde, Professionshøjskolen Metropol.
- Rasmussen, P.S. (2018). *Everyday Life and Well-being of Children recently diagnosed with Autism Spectrum Disorders*. Ph.d.-afhandling. København: Københavns Universitet, Sociologisk Institut.
- Sanders, E. (2022). *Maskering af autisme har store konsekvenser*. 15. sept. 2022, Tema: Autisme indefra, Specialisterne. Set d. 6. feb. 2023 på:

<https://www.dk.specialisterne.com/maskering-af-autisme-har-store-konsekvenser/>.

Schjær Jensen, B. (2014). *Inddragelse af udsatte børn og unge i social arbejde - reel inddragelse eller symbolsk retorik*. Ph.d.-afhandling. Aalborg: Aalborg Universitet, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde.

Socialstyrelsen (2022). *Inddragelse af børn og unge med autisme i egen sag – Et inspirationsmateriale*. Odense: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2014). *Tillförlitlighet i faciliterad kommunikation vid autism: En systematisk kartläggning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2018). *Socialstyrelsens beregninger baseret på registerdata. Børn og unge med autismspektrumforstyrrelser*. Odense: Socialstyrelsen, Center for Data, Analyse og Metode.

Socialstyrelsen (2019). *Socialstyrelsens beregninger baseret på registerdata. Børn og unge med ADHD*. Odense: Socialstyrelsen, Center for Data, analyse og metode.

Social- og Boligstyrelsens Vidensportal (<https://vidensportal.dk/handicap/born-med-autisme>).

Stewart-Ferrer, C.A. (2022). PDA – et nyt perspektiv i rådgivning ved autismeprofiler. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 59(2), 31-51.

Thomas, N. (2007). Towards a Theory of Children's Participation. *International Journal of Children's Rights*, 15(2), 199–218.

Thunberg, G. (2019). Kommunikation – ett grundläggande behov och en mänsklig rättighet. I Söderman, L. & Nordlund, M., red. *Omsorgsboken: möjligheter och svårigheter vid intellektuell funktionsnedsättning*. Uppl. 6 Stockholm: Liber.

Udenrigsministeriet (1992). *BKI nr. 6 af 16/01/1992. Bekendtgørelse af FN-konvention af 20. november 1989 om Barnets Rettigheder*. København: Udenrigsministeriet.

Villumssen, A.M. & Schjær Jensen, B. (2022). Inddragelse som begreb og praksis (Kap. 13). I: Højberg, L.R. (red.) *Socialt arbejde med børn, unge og familier*. 2. udg. København: Hans Reitzels Forlag.

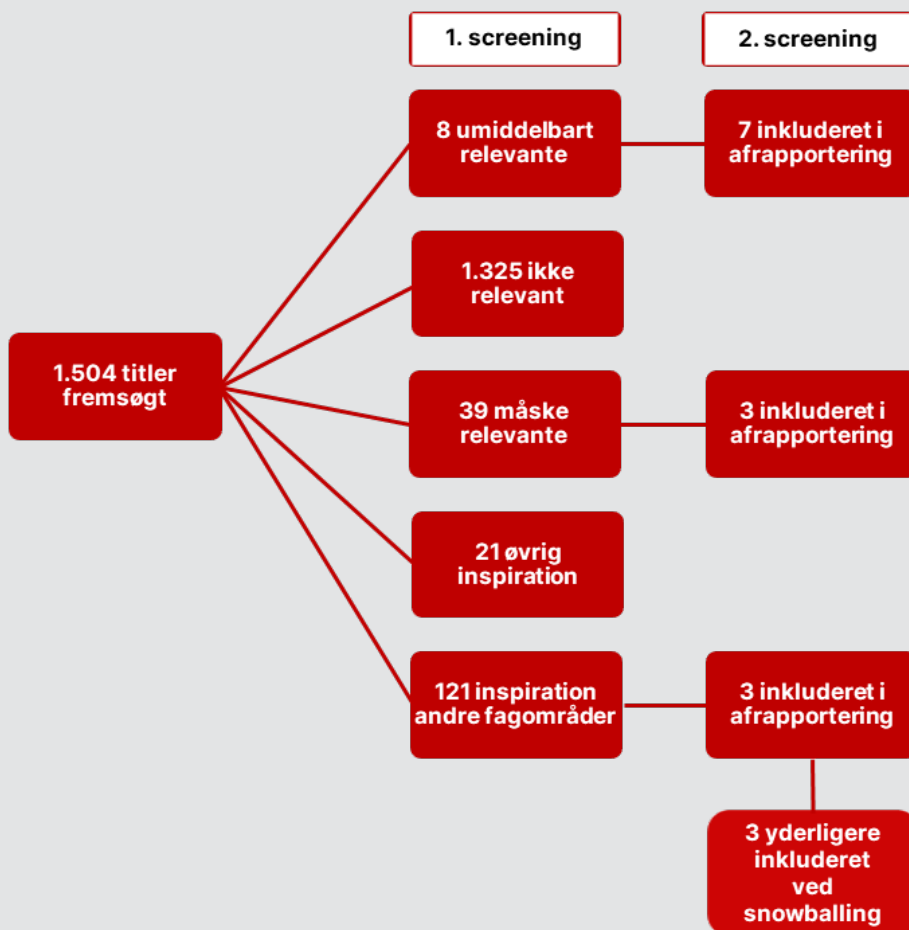
- Villumsen, A.M. & Strandby, M.W. (2023, under udgivelse). *Forældreinddragelse i myndighedssagsbehandling*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Wang, H.I., Wright, B.D., Bursnall, M., Cooper, C., Kingsley, E., Le Couteur, A., Teare, D. et al. (2022). Cost-utility analysis of LEGO based therapy for school children and young people with autism spectrum disorder: results from a randomised controlled trial. *BMJ Open*, 12(e056347), 1-10.
- Warming, H. (2011). Children's Participation and Citizenship in a Global Age: Empowerment, Tokenism or Discriminatory Disciplining? *Social Work & Society*, 9(1), 119-134.
- Warming, H., Fjordside, S. & Lavaud, M. (2017). *Det dobbelte blik: Se styrkerne i det særlige hos børn og unge i udsatte positioner*. København: Akademisk Forlag.
- Warming, H. (2019). Børneperspektiv – en populær flydende betegnelse. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, vol. 5, 62–76.
- Wing, L. (1997). *Det autistiske spektrum – en vejledning for forældre og fagfolk*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Woolner, P., Clark, J., Hall, E., Tiplady, L., Thomas, U. & Wall, K. (2010). Pictures are necessary but not sufficient: using a range of visual methods to engage users about school design. *Learning Environments Research*, 13, 1–22.

Bilag 1 Litteratursøgning og screening

Vidensindsamlingen har været baseret på både en systematisk litteratursøgning og en afsøgning af viden blandt centrale videnspersoner fra fx autisme- og ADHD-centre og foreninger, fra socialrådgivere med særligt kendskab til målgruppen af børn og fra forskernetværk inden for området. Vidensafsøgningen blandt centrale videnspersoner affødte ganske få litteraturhenvisninger, og herunder ikke henvisninger om egentlige velafprøvede metoder til at inddrage børn med autisme og ADHD i sagsbehandlingen. Snarere henvisninger til andre videnspersoner, som beskæftiger sig med eller er optagede af arbejdet med at inddrage børn i målgruppen, og de udfordringer og muligheder, som ligger heri. Vidensafsøgningen ledte os videre til at kigge på hjemmesider og under internationale forskerprofilers udgivelser, men affødte ikke konkrete titler til gennemgang i denne afrapportering.

Litteratursøgningen affødte i udgangspunktet 1.504 titler, blandt disse viste enkelte titler sig at være sammenfaldende med de titler, som ekspertafsøgningen havde frembragt. Samtlige titler blev gennemgået i første omgang på titel og abstrakt niveau, hvorved en stor del kunne frasorteres (i alt 1.325 blev frasorteret i første screening, se screeningskriterier Bilag 2), fordi de fx omhandlede medicinsk behandling for målgruppen, forældre- eller familiebaserede indsatser i forhold til målgruppen, udredningsværktøjer til at afdække autisme- eller ADHD-symptomer, lovgivningsmæssige ændringer over tid i arbejdet med målgruppen osv. Tilbageværende var derefter 189 titler, hvoraf 8 umiddelbart på abstrakt forekom relevante; alle 189 titler blev gennemgået grundigt og fuldtekstlæsning blev foretaget, når det forekom relevant. Efter denne anden omgang, med fuldtekstlæsning af en lang række tekster, resulterede gennemgange i følgende billede af det samlede litteraturstudie: (Bilagsfigur 1.1)

Bilagsfigur 1.1 **Overblik over screeningsforløb i litteraturstudiet**

Anm.: Figuren er udviklet af VIVE og tager afsæt i litteraturgennemgangen.

Som figuren viser, endte i alt 16 titler med at indgå i vidensindsamlingens fund. Det er disse fund eller videnskilder, som danner afsæt for gennemgangen i rapportens kapitel 4 og 5.

Bilag 2 Søgekriterier i den systematiske litteratursøgning

Den systematiske litteratursøgning er gennemført i nordiske databaser, internationale databaser og på udvalgte hjemmesider og følges op af en 'snowball-tilgang' hvor relevante fundne studiers referencelister søges igennem.

I de følgende tabeller gennemgås de søgekriterier og emneord, der er udviklet på baggrund af det indledende arbejde med denne protokol.

Den systematiske søgning er gennemført i følgende databaser og hjemmesider, som er blevet tilpasset som følge af de indledende trin i vidensindsamlingen:

Databaser og hjemmesider anvendt i den systematiske litteratursøgning	
Nordiske databaser	<p><u>DanBib</u> – national dansk biblioteksdatabase</p> <p><u>Libris</u> (Sverige) – national svensk biblioteksdatabase</p> <p><u>ORIA</u> (Norge) – national norsk biblioteksdatabase</p> <p><u>Norart</u> – Norske og nordiske tidsskriftartikler</p> <p><u>Netpunkt</u> indeholder litteratur i alle danske folke- og forskningsbiblioteker, inkl. danske artikler</p> <p><u>Den Danske Forskningsdatabase</u> – database over forskning fra de danske universiteter og forskningsinstitutioner</p> <p><u>NORA</u> indeholder Norwegian Open Research Archives – åbne institutionelle arkiver i Norge</p> <p><u>Cristin.no</u> – norsk forskningslitteratur fra Pure</p> <p><u>Swepub</u> – database over forskning fra de svenske universiteter og forskningsinstitutioner.</p> <p><u>DIVA</u> - Digitala Vetenskapliga Arkivet - DIVA portal er en fælles søgetjeneste for forskningspublikationer og studenteropgaver fra 50 læresteder og forskningsinstitutioner i Sverige og Norge</p>
Internationale databaser	<p>Academic Search Premier (Ebsco)</p> <p>ERIC - Education Resources Information Center (Ebsco)</p> <p>PsycINFO (Ebsco)</p> <p>SocINDEX (Ebsco)</p> <p>International Bibliography of the Social Sciences – IBSS (ProQuest)</p> <p>Social Services Abstracts (Proquest)</p> <p>Sociological Abstracts (Proquest)</p> <p>Social Care Online – engelsk forskningsdatabase</p> <p>Web of Science</p> <p>Science Citation Index</p>
Hjemmesider	<p>Danmark:</p> <ul style="list-style-type: none"> Social- og Boligstyrelsen Autismeforeningen og videnscenteret herunder Center for Autisme og ADHD foreningen <p>Norge:</p> <ul style="list-style-type: none"> Barneombudet Bufdir - Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet Norsk Institutt for Forskning om Oppvekst, Velferd og Aldring (NOVA) Center for Discretion and Paternalism NUBU – Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge

Databaser og hjemmesider anvendt i den systematiske litteratursøgning

Sverige:
FoU Vålfård
Socialstyrelsen
Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Følgende kriterier har ligget til grund for den systematiske litteratursøgning:

Søgekriterier

Sprog	Dansk, norsk, svensk, engelsk
Periode	2012-2022
Geografisk område	Danmark, Norge, Sverige og andre vestlige lande, dvs. Vesteuropa, Nordamerika, New Zealand og Australien
Publikationstyper	Enkeltstudier, ph.d.-afhandlinger, rapporter, evalueringer, review-artikler, oversigtsstudier, udredninger

Følgende emneord har formet litteratursøgning:

Dimension	Engelsk	Dansk
Barn/unge	Child* Boy* Girl* Infant* Toddler* Teen* Youth* Young* Minors Adolescent* 0-6 years 0-12 years 0-17 years	Børn Barn* Dreng* Pige* Spædbørn Småbørn Førskolebørn Skolebørn Teenagere Ung* 0-6 år 0-12 år 0-17 år
Udviklings- og opmærksomhedsforstyrrelser	Pervasive developmental disorder ASD Asperger Syndrome Autism Autism spectrum disabilities Autism spectrum disorder Autistic Developmental disability Development disorder ADD ADHD Attention Deficit Hyperactivity Disorder	Gennemgribende udviklingsforstyrrelse ASF Aspergers syndrom Autisme Autismespektrumforstyrrelse Autistisk Udviklingsforstyrrelse Opmærksomhedsforstyrrelse ADHD ADD Attention Deficit Hyperactivity Disorder
Inddragelse	Participat*	Børneinddrag*

Dimension	Engelsk	Dansk
	Participant* Involv* Engage* Influence* Cooperat* Alliance Children's rights Citizenship Article 12 UNCRC Children's perspective* Child perspective Child-centered Child-focused	Inddrag* Deltage* Involve* Engage* Indflydelse Relation* Samarbejd* Alliance* Børns rettigheder Medborgerskab Artikel 12 Børnekonvention* Børneperspektiv* Barnets perspektiv Børns perspektiv
Myndigheds-arbejde/ Socialt arbejde	Child protection case Child welfare case Child and family welfare Social authorities Child welfare Child protection Protection services Social work Social service* Decision-making, decision making Child care policy Social care Care system	Børnesag Børnesamtale Myndighed* Børnevelfærd Børneforsorg Børneværn/Barnevern Socialt arbejde Socialrådgiv* Beslutning* Sagsbehandl*
Metoder	Method* Approach* Guide* Dialog* Instruction* Manual* Support* Model* Program* Plan of action Action plan Help* Support tool* Framework* Ways to communicate Model of communication Communication support	Metode* Tilgang* Redskab* Guide* Hjælpeværktøj/redskab* Handleværktøj/redskab* Kommunikationsværktøj Kommunikationsmodel* Dialogværktøj/redskab* Samtaleværktøj/redskab* Samtalemodel* Samtalestøtte* Model* Manual* Støtteværktøj/redskab* Støtteform* Program* Instruktion* Fremgangsmåde/model* Måder at kommunikere

Anm.: Emneordene er genereret ud fra erfaringer fra igangværende vidensindsamlinger og forudgående litteraturstudier omkring målgruppen af børn/unge med udviklings- og opmærksomhedsforstyrrelser. Derudover er der foretaget indledende litteratursøgninger, hvorfra begreber og søgeord er indhentet til brug for søgningen.

Bilag 3 Screeningskriterier i litteraturgennemgang

Bilagsboks 3.1 Inklusions- og eksklusionskriterier i 1. screening

Studier er inkluderet, hvis de omhandler:

- børn og unge op til 18 år
- børn og unge med autisme og/eller ADHD
- metoder til at inddrage målgruppen i sagsbehandling.

Studier er ekskluderet, hvis de omhandler:

- unge over 18 år
- børn og unge, som åbenlyst ikke har en diagnose inden for autisme eller ADHD, eller ikke er i kontakt med myndighedssagsbehandler. Studier om børn med fx kommunikationshandicap eller udviklingsforstyrrelser bredt defineret er således bevaret.
- øvrige lande, som ikke er nordiske eller ikke-engelsksproget litteratur
- studier ældre end 2010.

Opsamlet som 'øvrig inspiration':

- Publikationer uden eller med mangelfuld data- og metodebeskrivelse
- Håndbøger, pjecer, simple evalueringer og udredninger, inspirationsmateriale, pilotstudier, udviklingsprojekter, bacheloropgaver og specialer
- Studier, der er introducerende, teoretiske, historiske, juridiske eller bygger på analyser af sekundære kilder (fx forskningsoversigter og reviews, der sammenfatter eksisterende forskning og undersøgelser).

Opsamlet som 'metoder på øvrige fagområder' (til inspiration):

- Studier, som åbenlyst handler om metoder til fx pædagogisk arbejde, til lærere/undervisning, eller psykologiske/behandlingsmæssige metoder mv. Men som ikke er udviklet specifikt til målgruppen af børn med autisme og ADHD, derimod til fx børn bredere set med kommunikationsudfordringer eller behov for særlige tilgange (der kan inspirere).

VIVE